

ПЕДАГОГИЧЕСКА ПРАКТИКА

СПИСАНИЕ ЗА ОСНОВНИ УЧИТЕЛИ.

Редакторъ Антонъ Борлаковъ.

Ив. Георгиевъ — гр. Е. Джумая.

Народниятъ учителъ.

I. Кой и какъвъ е той?

Народенъ учителъ! — Милъ, симпатиченъ и достоенъ за удивление общественикъ! — Примамливъ етикетъ върху свѣтлото лице на божи избраникъ! Изразъ съ прелѣстително, обемисто съдържание! — Неспиренъ, неуморенъ и съ несъкрушима енергия пионеръ на наука и изкуство! — Пъленъ съ знания, съ воля за работа, съ съзнание за своя общественъ дългъ, — той приказва, разяснява, показва, учи, възпитава, твори нови ценности въ живота. Той поучава малки и голѣми, стари и млади, мъжки и женски, селяни и граждани — учи и възпитава всички, всѣкога, вредомъ. Той учи и възпитава както съ чудните си слова, така и съ красивите си дѣла.

Народенъ учителъ! — Безукоренъ общественъ деецъ, който умѣе да подхване всѣка работа и да я насочи къмъ благодатенъ край. Врагъ на егоистични страсти и стремежи, усърденъ служителъ на възвишени идеи, жрецъ на идеали. Съ живо и убедително слово, съ безупречна дейность, той поучава и насърдава, трогва и развеселява, всагда добродѣтели и подхранва творчество у всѣки човѣкъ. Той създава духовни блага и учи, какъ се създаватъ тѣ. Той е сърдцатъ и смѣлъ водачъ на препълнения съ ценности и сияещъ отъ доволство керванъ, нареченъ село, градъ, околия, окръгъ, държава. Той е тактиченъ пжтеуказателъ на закъснѣли части отъ голѣмия нравунякъ — народа, или пъкъ на такива паднали въ униние отъ безпжтица и нищета. Съ ясната си мисль, съ стегнатото си слово, съ мълчаливиятъ си примѣръ той озарява пжтищата, по които се движи мъжко и женско, дребно и едро, старо и младо, търговецъ и занаятчия, земледѣлецъ и фабрикантъ. Той освѣтява крайпжтието за

ориентиране на всеки заблуден пътник, посочва начина и средствата за вървежа по чудесно осветения и въ подробности описан друм към прицелната точка, дето е благополучието на колектива и на единицата. Той е жив огън — не гъква на фосфорисциращи гнилаци. Той е фар, който осветява и направлява. Той е пламък, който сгръбва и изцървява, наеликтризирва и намагнетизирва. Той е освежителен лък, който веднаж погълнат, разведрява всяка клетка на болния организъм.

Народният учител никога не бездейства. Той е навсякъде, дето кипи живот и се строи по чист, подобър, по-съвършен живот. Той е въ всички събрания, дето се говори за добро, истина и красота, въ вечерни и недѣлни училища, въ образователни курсове, въ читалища. Той обхваща бѣлото книжно поле съ бисерни зрънца на писалищната си маса, на полето разяснява придобивките отъ своите лабораторни изследвания, въ градината облагородява фидани, полага грижи за разхубавяване своя кжтъ, на нивата изследва състава на почвата и опредѣля подходящи култури, предъ младежите говори за граждански добродетели. Той е навредъ, дето може да се учи и възпитава, да се помага и морализира, да се разяснява и показва, да се работи и почива. Девизътъ му е: „Работи като мъдрецъ! Живей като светецъ!“ — Целта му е: безспиренъ прогресъ. — Средствата: показъ и разказъ.

Народният учител може да бже облѣченъ въ женски или мъжки дрехи, може да надѣне расо, може да бже офицеръ или войникъ, чиновникъ или школьникъ, — дрехитѣ не сковаватъ подвижната му мисль, ни пѣкъ смразяватъ пѣргавитѣ му ржче и подвижнитѣ крака. Какъвто и да бже, дето и да е, — той твори, краси, създава ценности, облагородява нрави, възвисява къмъ съвършенство живота. Той служи на идеи, оформени, узрѣли, наложени отъ тежненията на обществото. Той познава основно болките на срѣдата, въ която се движи, и, осланяйки се на обширнитѣ си познания, на своевремената и точна съобразителность, на сигурния методъ на действие, полага трудъ и между закѣснѣли, заблудени и задрѣмали, за да ги изкара на онова свежо, прохладно, осветено и облѣхано отъ дѣха на любовта и красотата поле, дето царятъ чисти и възвишени чувства, дето диша чаровность, дето бие кристалното човѣшко сърдце, дето има животъ благъ, дето цѣвти култура. Една мисль смущава душата на народния учител, една идея свежи неговата дейность, отъ която той изпитва най-голѣмо удоволствие: *да служи на обществото, да възвеличи народа.* Той знае, че действа върху жива материя, че облагородява души и смекчава сърдца, че укротява страсти.

Народният учител живѣе като човѣкъ, мисли като философъ, работи непрекъснато. И животътъ, и мислитѣ, и

работитѣ му сж образцови, внушителни, заразителни. Той проучва слабоститѣ и недѣлитѣ, както и създаващитѣ ги причини, и взема подходящи мѣрки за изкореняването имъ.

Народниятъ учителъ стои далечъ отъ партийнитѣ борби. Той не влиза въ разнитѣ клубове и стои надъ всѣка партия. Отъ висинитѣ на своя постъ наблюдава, какъ партизанитѣ се самоизтрѣбватъ; какъ дескредитиратъ, понижаватъ и обезценяватъ народнитѣ стремежи и идеали. Партизанщината трови душата и скверни народната девственостъ. Партиитѣ сж училища на леността и демагогията, на покварата и злобата. Тѣ цепятъ народа и сразяватъ братскитѣ чувства. Тѣ сж докарвали безчетнитѣ катастрофи на народитѣ. Партиитѣ домъкнаха 170-годишното гръцко и 500-годишното турско робство въ България. Безпартието издига България презъ времето на Царъ Бориса и сина му Симеона; то освободи народа ни отъ гръцко робство; то изнесе и спечели борбата презъ освободителното движение. Знаейки това, народниятъ учителъ не е безучастенъ зритель на противонародната дейность на партизанщината. Неговиятъ лозунгъ е ясенъ и категориченъ, беззаветенъ и безпиренъ отгласъ на патриота и идеалиста: създавай и цени добруването на народа. Съ силни доводи, той се бори противъ всѣка угроза, противъ всѣка напасть, противъ всѣко посегателство на народното единение, въ каквото отношение и да бжде проявено то. За родния му езикъ ли стане речъ, за религиознитѣ възгледи ли се подхвърли дума, за силитѣ и способноститѣ на нацията ли се подмята — като истински родолюбецъ, като народенъ стражъ се проявява народния учителъ. Той пази рода и родното и се грижи за усьвършенствуването му.

Отъ масата предъ многолюдно събрание ли говори, отъ църковниятъ амвонъ ли казва, на плаца съ войници ли беседва, чрезъ печата ли гласъ издига, съ физическия си трудъ ли примѣръ дава, — той има предъ видъ бждащото на селището, бждащото на родината и успѣха на рода си. Ясно схващайки назначението си и тактично действайки, народниятъ учителъ постига цели, които се очертаватъ въ рамки. тѣ на свѣтознанието, свѣторазбирането и свѣтоживението. Тия атрибути на образователния актъ не могатъ да се обсебятъ само въ класнитѣ стаи, кждето се дава общо образование. Въ училището ученицитѣ се учатъ, какъ се добиватъ знания. Тамъ се казва: наблюдавай, сравнявай, разсждадай, съзерцавай! Чрезъ наблюдение, сравнение, разсждение и съзерцание, както и чрезъ утилизирание на додитото знание, се спечелва името „народенъ учителъ“. Оползотворението на добититѣ знания съставя крайната цель на образователния актъ и е най-сжществения елементъ на свѣтоживението, кждето се творятъ благата на духовната и материалната култура. Тия три етапа отъ образователния актъ:

1, *свѣтознанието*, осланяща се на науката, която има за

материалът явленията и фактите, за методът — наблюденията и опитите, за целта — знанието — знание,

2. *светлоразбирането*, основаващо се на философията, която преценява положенията на фактите и явленията, осмисля ги и вади заключения и общи правила, върху които се гради живота,

3. *светлосъзнанието*, заключаващо се във проследяването на добитите чрез опита или умоуменото знание, — сж важни елементи за осмисляне живота. Първите от тия елементи влизат отчасти и във обсега на училищното обучение. Въ големата си част те съставят елементът на всеобемашето училище — живота, във който намират приложение всички добити знания. Задачата на народният учител не ще бъде правилно разрешена, ако той остави неизползвани, неупотребени добитите знания. Нему предстои не лесна работа: да импулсира човъка да добие знания и да ги приспособи за своето и за това на близките си благо. Народният учител трябва да прояви способностите и установените си възгледи, както и социално-економическите си познания. При приспособяването той трябва да каже, какви знания и какви разбирания има, какъ най-лесно се оползотворяват придобивките, какви похвати се искат за благодатния културен и стопански живот. Чрезъ добре пригодена обществена дейност той ще се стреми да създаде новъ „златенъ век“.

Народният учител е човък съ безгранична инициатива, творец на ценности и пионер на култура. Той не търпи уединения и затворения живот, мрази бездействието и празния, суетния живот. Той дири слаби мѣста, социални недѣзи и действа за излѣкуването имъ. Излѣкува ли една язва — търси друга, за да се отдаде на друга нова работа, за да изтъкне нова придобивка и да я вложи във ржцетѣ ума и сърдцето на своите близки. Така, посочвайки „Острова на блаженитѣ“, той тласка обществото напредъ и все напредъ.

Народният учител не изпуска изпредвидъ нито една отрасль отъ производството, нито една строителна проява въ социално-економически животъ, нито единъ въпросъ, накърняващъ правовото и морално достойнство на близките и родъ си. Той отива противъ всичко, което води къмъ израждане, дезорганизиране и деморализиране на обществото. Насърчава и увелича благородното и благодатното. Учениятъ академикъ, безстрашниятъ войнъ, високонравствениятъ духовникъ, скромниятъ държавенъ и общественъ служител, мирниятъ и трудолюбивъ професионалистъ, естетикътъ-художникъ, — всички, които спомагатъ за напредъка на народа, които сѣятъ добро, истина, красота въ живота, сж народни учители. Те сж скромни, непритенциозни, родолюбиви и трудолюбиви ратници.

Учители много, ала народни учители малко.

2. Какъв е билъ.

Мойсей е истински еврейски народенъ учитель. Съ рискъ на живота си той подготви почва и спасява цѣль на-родъ, комуто става пръвъ законодатель.

Християнството има своя великъ учитель — Христосъ, който умрѣ на кръста, за да възтържествува истината и правото.

Малката, слабоводна, изпъстрена съ високи и почти непроходими планини, обиколена съ дълбоки и голѣми морета страна — Гърция — съ гордостъ говори: „Въ зората на човѣшката култура азъ стигнахъ височинитѣ на мисълта и красотата“. Подигнаха я нейнитѣ народни учители: Омиръ, Хезоидъ, Есхилъ, Софокль, Сафо, Талесъ, Анаксагоръ, Ксе-нофонъ, Демокритъ, Хераклитъ, Питагоръ, Зенонъ, Сократъ, Платонъ, Аристотелъ, Демостенъ, Солонъ и Ликургъ, Дедалъ, Фидий и др. Тя се възвиси, защото нито една творческа про-ява не остана скрита отъ очитѣ на грѣцкия народъ. И наука, и изкуство, и философия нѣкога бѣха достъпни за народни-тѣ маси.

„Малкото полуовчарско и полуразбойнишко племе — римлянитѣ — съ воената си храбростъ, физическа издърж-ливостъ, желѣзна дисциплина, гражданско мжжество, суровъ и опростенъ животъ покори културния етруски народъ, следъ това и цѣль свѣтъ. Благодарение на етруската култу-ра, на трудолюбивия, възприемчивъ и миренъ флорентинецъ, римлянитѣ обхванаха свѣта и съ своята култура, дадена отъ нейнитѣ велики учители: Данте, Галилей, Бруно, Пет-раркъ, Бокачче, Чимабуе, Леонардо де Винчи, Микель Ан-жело, Рафаелъ и др. Тия народни учители бѣха пионеритѣ на възражданieto и създателитѣ на културата, която озари свѣта.

Отъ блатистата и постоянно заливана отъ морето страна — Нидерландия — народнитѣ ѝ учители създадоха райска градина. Тѣ помогнаха да се подобри скотовѣдството, да се подигне птицевѣдството и градинарството, да се превъзмо-гнатъ грамаднитѣ препятствия и се засили производството.

Въ 1815 г., при Ватерло бѣха разбити френскитѣ войски и Франция бѣ обременява съ голѣма контрибуция. Финан-совото положение на страната бѣ тежко, реда — застрашенъ. Родолубивото народно учителство спаси страната отъ гибелъ. То си спусна между замаяния народъ, ободри го, окуражи го, даде живъ примѣръ съ безукорния си трудъ. Така се засили лозарството и винарството въ Бордо и Шампанъ.

Въ четвъртата коалиция противъ Наполеона пруситѣ бѣха зле бити при Йена. Германия бѣ раздробена, силитѣ и похабени. Смелиятъ ударъ на високомѣрния дикаторъ заше-мети германцитѣ. Набързо окопитилото се народно учител-ство енергично заработи, за да възстанови сили и способно-

сти и да създаде „Млада Германия“. Организираха се юнашки, гимнастически и др. дружества, които подготвиха блъскавата победа при Седанъ, за която се казва: „Нѣмският народенъ учителъ победи Франция“. . .

Да надникнемъ въ нашата история.

Кой създаде „златния вѣкъ на българската книжнина“ презъ времето на Царь Симеона? — Малобройното и ентусиазирано българско народно учителство, начело съ безпримѣрния народенъ учителъ Климентъ Охридски.

Презъ тежкото турско робство кой викаше: „О! неразумни юроде!“? Кой пѣеше: „Къде си върна ти любовъ народна“? Кой будѣше поробения народъ? Кой създаваше читалища? Кой организираше комитети и кой сбираше и насърдаваше четитѣ? Кой издаваше вестници и списания? — Пайсий, Софроний, Фотиновъ, Раковски, Ботьовъ, Левски, Бр. Миладинови и др. борци за нашата свобода не бѣха ли и не оставатъ ли народни учители?

Кой създаде оня героиченъ духъ у българина, за да сломи презъ Балканската война многочисленната турска армия? — Това бѣ пакъ дѣло на българския народенъ учителъ.

Отъ бедното село Сухиндолъ излизатъ прочутитѣ „Сухиндолски вина“. Кой е виновника на разцвѣтѣлото лозарство и винарство въ това село? Кой подобри и модернизира земладѣлското производство тамъ? Това бѣ дѣло на учителя М. К. Вачковъ, който съ своя денонощенъ трудъ засили и пчеларството въ България. Той е кооператоръ. Сухиндолската кооперация е една отъ най-уреденитѣ и най-богатитѣ у насъ. Всичко хубаво въ това село е резултатъ на Вачковата дейность.

3. Нужди и деятели.

Голѣмата война донесе страшни злини на народа ни. Утопичнитѣ учения намѣриха сгодна почва и завладѣха умоветѣ на лековѣрни чада. Организираха се мятежи, убийства, атентати. Самоубийствата станаха епидемия. Безумци нарамна пушки и трѣгнаха по гори и планини за обири и убийства. . . . Поквара голѣма. . .

Наложи ни се тежка контрибуция, чийто погашения смущаватъ държавници и платци. Платежеспособността на населението е дискредитирана. Податнитѣ сили на народа сж похабени. Недоволството расте. . .

Примитивниятъ начинъ за обработване на суровитѣ материали и земята не задоволява държавнитѣ нужди. Стихийнѣтѣ и неурожая идатъ още повече да затруднятъ тежкото положение на страната и на производителното население.

Литературата се изроди. Пластичнитѣ изкуства се обезличиха. Учителството скръсти рѣще и само се обръща насамъ-натамъ. Специалиститѣ по разнитѣ отрасли се ограни-

чаватъ съ канцеларската си работа. Изобщо, интелигенцията не проявява никаква обществена дейност. Днешният интелигентъ не може да се нарече „народенъ учителъ“. Нашата интелигенция се указва негодна за насаждане култура. Тя се самоизяжда въ партийнитѣ борби; ограничава се съ куклата фраза, а народътъ ни здраво се държи за реалното. Последниятъ е ситъ на приказки, но е петименъ да види живъ примѣръ.

Художествената литература, доколкото я имаме, не се чете за поука, а за развлѣчение и за копиране формата. Правилна, обективна преценка на съдържанието не се прави. Тя ни дава само еротични картини; говори за плътска любовъ и за самоубийства. Печатътъ ежедневно отбелязва резултатитѣ отъ това. При това училищата не направляватъ ученишкото внимание върху това, върху което трѣбва да бжде спрѣно то, за да се ползва ученика отъ прочита; нему не се казва, какво ще се търси и какъ ще се намѣри. Отъ тукъ следва повика: „Нуждно ни е училище и добри учители, нужна ни е друга интелигенция“. Отъ тукъ е укора: „Нашата интелигенция е единъ твърде лошъ водачъ, чийно идеализъмъ е куклата фраза“. Отъ тукъ е и възмущението: „Българскиятъ интелигентъ е бивалъ нерѣдко прелъстителъ на народната девственостъ; той е приучвалъ народа на лъжа, подкупничество и двуличие, прелюбодействувалъ е съ нейната пастирска душа, сѣлъ е поквара.“

Опростачи се художеството, което може да играе голѣма роль въ днешния зашеметенъ и егоистиченъ животъ. А сжщото това художество нѣкога спомогна за възраждането на народитѣ.

Тежката работа на народния учителъ се изкупува съ изпитваното удоволствие при съзнанието за изпълненъ дългъ. Има ли нѣщо по-ценно отъ това да остане името му записано въ свѣтлата история на селото, града, околията...? Има ли нѣщо по-славно отъ това, да разнасятъ името му зарадъ добритѣ му дѣла и поучения?

Народниятъ учителъ е кооператоръ. Той вижда, че кооперацията е една социална необходимостъ и затова действува за успѣха на кооперативното дѣло. Той създава кооперации, направлява дейността имъ, но не заспива надъ регистритѣ на ограничаващото и утѣгчаващо смѣтководство, за да се продава за „паница леща“. Въ кооперацията неговата работа е творческа и продуктивна; тя не се ограничава въ рамкитѣ на простия механизъмъ. Ржцетъ му сж развързани, умътъ му не спира надъ всѣкидневния балансъ. Като знае целитѣ, стремежитѣ и срѣдствата на кооперативното движение, той се стреми при всѣка отдѣлна проява да разреши една задача. Той създава и напжтва, както кредитната, така и потрѣбителната и производителната кооперации. Но и до тукъ

не спира, — той съглежда бъдещето на производителната кооперация. ; Всички агрономи, лесовъди, учители си подаватъ ръка и дружно работятъ за подобрене земледѣлското производство, като разглеждатъ въпроси отъ аграрната, търговската, финансовата политика на дадено мѣсто и очертаватъ пътя на новото, модерното и интензивното производство. Тукъ ще се говори за кадастра, за торене, за сеидбообръщение, за скотовъдство, за овощарство; ще се каже, за какви култури е пригодна почвата и начина на оползотворението имъ. Ще се изтъкне и необходимостта отъ знания — поводъ за откриване на читалище, което е играло и има да играе важна роль въ стопанския животъ на родината ни. Тамъ ще се изтъкне, че науката и занаятитъ сж тѣсно свързани и че въ поминъка се прилагатъ знания.

Дейността на народния учителъ обхваща и хигиеническото състояние на селището. Въ това отношение лѣкарьтъ, земледѣлскиятъ администраторъ, агрономътъ, ветеринарнитъ власти си подаватъ ръка и действуватъ като народни учители. Ще бжде застъпена и строителната политика на селището.

Има да се изкореняватъ предразсѣдци и пороци: злобата, завистъта, егоизма, отмъщението. Тукъ е мѣстото на духовника, на военния, на писателя, на учителя, за да всаждатъ граждански добродетели.

Чрезъ планомерна, системна и неуморна работа ще се създадатъ истински човѣци. По тоя начинъ народниятъ учителъ ще преустрои живота въ страната, ще осигури мѣстото, подрѣжката и защитата си. Като буди съзнание като окрила надежди, като сѣе добродетели, като подтиква къмъ реализиране на мечти, — народниятъ учителъ изпълнява не само отечественъ, но и човѣшки дългъ. Тогава той се приближава къмъ „свѣрхчовѣка“.

Писателятъ, като народенъ учителъ, трѣбва да се възроди, трѣбва да се отдаде на широка просвѣтна-възпитателна дейность. Не само пластиченъ, гладкъ, стегнатъ, елегантенъ стилъ трѣбва да дава той, но идеи и идеали. Единъ писателъ днесъ буди, вълнува, сгрѣва, поощрява, поучава — той е *Григорий Петровъ*, който казва: „Мжжъ или жена, богатъ или сиромахъ, селянинъ или гражданинъ, духовникъ или воененъ, политикъ или академикъ — покажи се човѣкъ, работи като човѣкъ, живѣй като човѣкъ.“ Въ книгитъ си „*Черния Мойсей*“, „*Лудъ професоръ*“, „*Въ страната на бѣлитъ лилии*“, „*Изкуство и животъ*“, той дава ясни примѣри, положителни факти отъ дейността на народни учители. Тоя благороденъ мжжъ казва: „Народниятъ учителъ навѣкъ бжде, всѣкога и въ всичко трѣба да бжде художникъ“. А художникатъ е творецъ на духовни и материални блага.

4. Какво да се прави?

Богата и хубава е нашата земя. Трудлюбивъ и способенъ е нашиятъ народъ, ала богатството трѣбва да се изрови изъ земята, хубоститѣ да се култивиратъ и преценятъ, трудлюбието на рода трѣбва да се осмисли, способноститѣ да се проявятъ. Потикъ ще даде народниятъ учителъ. Той вижда, че плодородността намалява, че застѣпенитѣ сортове на земледѣлскитѣ култури сж вече изродени, че почвата е изтощена, че породистиятъ добитѣкъ е много по-доходенъ; вижда, че се иска подобрене на семето, че земята се нуждае отъ торене, а не отъ бѣжучене; вижда, какъ стихитѣ разсипватъ буйнитѣ полски посѣви, какъ мре добитѣка на пѣргавия стопанинъ и го оставя въ безпомощностъ; вижда, какъ неволята прокудва отъ роднитѣ огнища наши сънародници, които създаватъ голѣми грижи на правителство и народъ; вижда, какъ страната изнемогва подъ тежестта на Ньойскитѣ задължения и че, за да ги изпълни лоялно, правителството прибѣгва къмъ прекомѣрни съкращения на службитѣ въ учрежденията; вижда, какво носи болното време. И споредъ това, народниятъ учителъ си поставя задачи за разрешение.

На селската интелигенция предстои най-голѣмъ дѣлъ работа. Нуждитѣ на селото сж голѣми: тамъ науката мжно си преправя пѣтъ, затова погледитѣ на всички трѣбва да се отправятъ къмъ него. Превѣзпита ли се селянинътъ, култивиратъ ли се добродетели въ неговата душа, научи ли се на интензивна работа, — България ще е силна и смѣла, богатствата и несмѣтни, и тя лесно ще се справи съ всички неспгоди. За примѣръ на българския народенъ учителъ трѣбва да служи краварство въ планинска Швейцария, коневѣдството въ Унгария, овоцарството въ Босна и Херцеговина, лозарството въ Франция, бубарството въ Италия и Южна Тракия, свинарството въ Сърбия, земледѣлието въ Дания и Чехословашко, кооперативното дѣло въ Дания и Англия, градинарството на Холандия, благородството на финладцитѣ, високата честностъ и порядѣчностъ въ Скандинавия, привѣрзаността къмъ труда и земята въ Германия и на-последъ — патриотизма на буритѣ въ Африка. Едно сравнение на нашето производство съ това на другитѣ страни ще покаже, колко нищожни сме ние и каква грамадна работа ни предстои.

За народниятъ учителъ има широко поле за работа. Като ще учи другитѣ, той ще учи и себе си. Той ще разбира болкитѣ народни и ще живѣе съ мисълта да ги лѣкува. Той ще се бори противъ всички обществени недѣзи и, по образеца на „Страната на бѣлитѣ лилии“, ще работи да създаде „Страна на благоуханнитѣ разноцвѣтни рози“.

Той ще гледа да разхубави родината си, да облагороди народа си — да направи отъ тѣхъ майска роза.

Бждете всички народни учители! Работете за благото народно! Почувствувайте се като истински българи! Съйте култура, просвѣта! Съйте добродетели! Създавайте духовни и материални блага!

Защото най-голъмата награда за общественика е да създава блага и да работи за възвисяване на народа си.

Violino Primo — София.

Привлѣкателна работа за детето.

Тукъ азъ искамъ да дамъ думата на бележития професоръ педагогъ и психологъ-експерименталистъ д-ръ Клапаредъ. На моето „приятно обучение“ тежкитѣ учени глави у насъ доста се надсмиваха. Затова намирамъ за по-удобно да преведа тукъ мислитѣ на д-ръ Клапаредъ, вмѣсто да повтарямъ онова, което много пжти вече съмъ повтарялъ въ реферати и статии.

Прочее, да видимъ, що пише единъ „нехудожникъ“, нефантазйоръ, а човѣкъ на положителната наука.

„Игритѣ се харесватъ на децата, защото тѣ спомогатъ да се удовлетворятъ тѣхнитѣ потребности. Общъ законъ е: всичко що подпомага развоя на жизненитѣ сили и растежа на индивида, поражда чувство на удоволствие, на приятностъ.“ Да се спремъ за моментъ на тия хубави думи!

Не може ли, питамъ се азъ, да се направи училищната работа такава, че да действа върху детето тѣй, както животворно му действа играта? Съ други думи: ако играта, въз основа на генералния законъ, буди удоволствие, приятностъ, защото подпомага растежа и развоя на жизненитѣ сили, то какво пречи на обучението да играе подобна роль? Отде иде оная „проказа“ въ нашето обучение, че то, вмѣсто удоволствие, буди тжга, скръбъ и мжка? И вмѣсто да подпомага развоя на силитѣ, спира и души цѣлия индивидъ?

Едно обучение, като днешното, което не буди удоволствие, приятностъ и възторгъ, а само досада, мжка, горчиви чувства и съ това си въздеѣствие върху крехкия детски организмъ спира развитието на силитѣ, задушва и умъртвява духа и тѣлото, — едно такова обучение (като днешното) има ли право на съществуване, има ли своя *raison d'être*? И не бѣхъ ли правъ тогава, не съмъ ли правъ и сега, като се бора съ това арестантско школо?

Не, днешното пасивно, мъртво, скучно, неинтересно и непривлѣкателно обучение, което души, ломи и убива детската личностъ, което пречи на свободния растежъ и пълень развой на силитѣ детски — това обучение трѣбва да се изгони!

Ако днешното „сериозно“, „системно“ и „научно“ шко-

ло не е противоприродно, не е антипсихологично, то би тръбвало да действа върху детето тъй, както действа играта, т. е. да подпомага развоя на жизненитѣ сили въ младия индивидъ, да подтиква къмъ развитие и да поражда удоволствие въ детската душа!

За да се създаде удоволствие въ детската душа при обучението, то тръбва да бжде привлѣкателно за детето.

Ако днешното школо не е привлѣкателно за детето, нима „новото обучение“, „новото възпитание“ не може да бжде такова? Може! И тръбва!

И д-ръ Клапаредъ казва: да!

Ето: „Играта не е нищо друго, освенъ осъществяване, реализиране на всичко онова, което има възпитателно значение за детето; дори когато детето подражава, то прави това въ видъ на игра. И така ние вече имаме основнитѣ елементи на истинската педагогия.

Истинската педагогия тръбва да упражнява въ тази или онази дейностъ детето само дотолкова, доколкото самото дете чувства естествена потребностъ отъ това.

Въ такъвъ случай самата дейностъ приема характеръ на игра. Истинското възпитание тръбва да знае, какъ да събуди у детето желание и потребностъ къмъ такава дейностъ, ако тя не е инстинктивна у детето. Възпитанието, ако се съобразява съ естественитѣ закони на детското развитие, тръбва безъ друго да бжде привлѣкателно. Предметътъ на обучението, следователно, тръбва да бжде интересенъ за детето. И тогава трудътъ, работата, която детето ще вложи, за да се знае и да изучи предмета, само по себе си ще приеме за детето проста форма на игра. Азъ зная, че изказвамъ единъ възгледъ, който буди негодувание у мнозина. Всички педанти и строги блюстителни (иронизира Д-ръ Клапаредъ) на морала, които съ предписания опредѣлятъ, какво да бжде детето, и които нито веднажъ не сж се потрудили да узнаятъ, какво е това „детето“, — всички тия ревнителни, разбира се, ще излѣзатъ изъ търпение, ще ме нападатъ, ако не менъ лично, то психолога, който е посмѣлъ да разрушава вѣковнитѣ и свещени, по тѣхному, принципи. Помислете само! (смѣе се д-ръ Клапаредъ) — училището тръбвало да даде привлѣкателно обучение? Школницитѣ тръбвало да намѣрятъ удоволствие въ училищната работа!!

Но — тогава цѣлото „сериозно“ обучение щѣло да се превърне на едно просто „развлѣчение“?! . . . (ужасъ!). А детето тръбва да се приучи и привикне къмъ „усилия“ и „старания“.

Разбира се, разбира се, — отговаря си Клапаредъ — детето тръбва да се приучи и къмъ сериозно усилие и прилежание. Ала подъ предлогъ на такова приучване къмъ усилие, не следва, че тръбва да насилваме детето, да предизвикваме у него отвръщение и да го правимъ неспособно къмъ

каквото и да било драговолно усилие надъ себе си. Не бива да се смѣсва обучение съ усилие и старание отъ детска страна съ обучение чрезъ насилие отъ страна на учителя върху детето.¹⁾

„Какъ можемъ да заинтересуваме детето, за да се избѣгне и усилието и насилието“, пита д-ръ Клапаредъ. И отговаря: „Само съ играта! Детето е сжщество, което се интересува само отъ играта и което се отдава само на онава, което подпомага развитието му съобразно природата! Само, когато предава на занятията си форма и видъ на игра, пълна съ радости и привлѣкателностъ, само тогава то съсрѣдогочва силитѣ и вниманието си върху тия занятия! И по тоя начинъ детето има на лице необходимитѣ сили за изпълнение на предприетата работа.

Когато поискатъ нѣкои да замѣнятъ вътрешния интересъ съ външния (съ наказания, заплаха и др.), тогава тѣ не пробуждатъ въ душата на детето тоя стремежъ къмъ знание, който се постига при извършване интересната работа подъ детска игрива форма. Такава насилническа работа, безъ вътрешна подбуда, е проста, „повинностъ“. (Днесъ наредъ съ „военната повинностъ“ сжществувва и „училищната повинностъ“. А „задължителността“ при двата случая по единъ особенъ характеренъ начинъ сближава школото съ казармата, въ лошия смисълъ. V. P.), „Всѣка „повинностъ“, понеже не отговаря на природнитѣ потрѣбности, предизвиква само отвръщение, подобно на отвръщението, което изпитва преситениятъ и прелиятъ човѣкъ, когато го тѣпчатъ съ храна.

Тая „повинностъ“ възбужда всевъзможни рефлексии за самозапазване на индивида. Така се явява разсѣяността у децата, скуката, угнетението на духа и др., срещу които учителството води борба, за която се изразходватъ на вѣтъра сума енергия и време. Тази принудителна работа особено силно изтощава детето и го обезкуражава и обезвѣрява, понеже отъ него се иска голѣмъ разходъ на енергия за малки работи.

Играта осжществява тъкмо оная виша форма на работа,²⁾ при която интересътъ се поддържъ, колкото съ самитѣ сръдства за изпълнението ѝ, толкова и съ целта на работата. Да предположимъ, че по нѣкакъвъ особенъ начинъ, чрезъ

¹⁾ Оправданията на ония педагози, които руситѣ наричатъ „палачи детской души“ и които не знаятъ друго, освенъ насилие, принуда и наказания, сж именно такива: да се приучи къмъ усилие, къмъ трудъ, къмъ старание и прилежание, затова си служатъ съ принудата и насилието. И... не се срамуватъ отъ тоя цинизмъ?! Нима „усилието“ е една самостоятелна функция, която се упражнява и развива чрезъ насилието?

²⁾ Наши педагози не искатъ да чуятъ за играта при обучението, като противопоставятъ труда, работата, а д-ръ Клапаредъ имъ казва, че играта е „виша форма на работа“.

строгост, дисциплина, авторитет и принуда, се е удало на учителя да втълпи „урока“, който е бил съвсем безинтересен за детето. Какво се е спечелило тогава? Скучното, пресилено обучение се отличава от привлекателното не само по това, че се харчи много труд и много мъки при възприемането и изучаването, ами още и съ това, че за душата е невъзможно да асимилира този багаж: душата, подобно на тѣлото, се отказва да погълне онова, което я отвърщава!... И така, установява се, че играта и привлекателността трѣбва да лежат въ основата на всѣко възпитание. На тая необходимост да се придаде на възпитанието и на образованието една нова привлекателна форма — върху тая необходимост сж настоявали и настояват всички добри педагози и, въпреки това, такава форма до сега още не се прилага практически въ нашитѣ училища.

Въ това отношение системата въ нашитѣ „съвременни училища“ трѣбва да претърпи пълнен преврат.

Една от главнитѣ грѣшки е тази, че като искаме от детето да употреби усилия въ училището само от любов към дълга, само заради послушанието и дисциплината, ние по тоя начин съвсем забравяме разликата межеу детето и зрѣлия човѣкъ. Забравяме, че като е ценно за единия, то не е ценно за втория и обратното. Многоважното и многоценното въ нашия обществен или личен живот, като, напр., етичнитѣ и естетичнитѣ страни на дейността ни, нашитѣ идеали, нашитѣ научни задачи и цели, нашитѣ нравствени, социални и икономични задължения и пр. — всичко това не съществува и не трѣбва да съществува за детето! Всичко това у детето се замѣня съ една проста, естествена и единствена функция — играта.

Тя (играта) за детето е и работа, и благоденствие, и идеал, и дълг, и смисъл. Само въ атмосферата на играта може да живѣе и да действа детето.

Когато принуждаваме детето, когато го насилваме въ училищната работа (както си е днесъ. V. P.), ние действително добиваме известни успѣхи между покорнитѣ и послушни деца. Ала какво излиза от това по-нататък? Изморени, угнетени, пълни съ отвръщение към училище и наука, лишени от всѣка лична инициатива, неспособни към енергично действие и самостоятелност, тѣзи нещастници никога не ще станат сжщински хора, защо... защото никога не сж били деца, сжщински деца!

Докогато учителът изисква от детето усилия към неинтересния и „непривлекателен труд“, когато работата му не се гради върху приятната игра, тогава той постигва тѣй безразсѣдно, както оня, който от невежество и от бързина отърсва цвѣта на ябълката през пролѣтта — изтърсвайки цвѣтоветѣ, той се е лишил вече от плодоветѣ, които обещава есента. . . .

**

Така говори професоръ д-ръ Клапаредъ за „привлѣкателното“ обучение, за играта и за днешното досадно, насилствено обучение, което се върши въ името на „бъдещия гражданинъ“, въ името на „сериозното“, „практичното“ и „трудоовото възпитание.“ А въ сжщностъ, това обучение е яръкъ изразъ на дълбоко невежество и нравствена тжпота!

Споредъ проф. Клапаредъ, следователно, обучението не само че би могло да бъде приятно и привлѣкателно, когато се извършва подъ формата на игра, но още и то (обучението) трѣбва бездруго да стане приятно и привлѣкателно! Иначе ние не ще имаме обучение и възпитание, а проста и безплатна повинностъ.“

Срецу тая пагубна „повинностъ“ азъ още преди 20 години се опълчихъ съ всички сили, като излѣзохъ съ своята книга. „Въ зората на освобождението“ и посочихъ „приказки-тъ“, „играчки-тъ“ и др. за едно отъ срѣдствата, чрезъ които може да се получи приятно привлѣкателно обучение.

Тогава моитѣ думи и проповѣди за „чувство“, за „настроение“, за „свобода“, за „весело и приятно обучение“, за „творчество“ и др. будѣха ужасъ въ малки-тъ душици на педагогични-тъ критици. Повечето наши педагози ме афоресаха и анатемосаха, като „декадентъ“, „романтикъ“, „фантазйоръ“ и „краенъ еретикъ“.

Много години минаха отъ тогава. Много вода изтече. Ония, които отъ високо и „по ученому“ ме критикуваха въ течение на 15 години, си мѣниха педагогическото *credo* по 10 пжти. Люшкаха се и тичаха следъ всѣка нова фраза, защото сами нѣмаха нищо свое, нѣмахе никакви педагогически убеждения. А „трудоовото училище“ стана фокуса, въ който се събраха и примириха съ едно трогателно единомислие всички голѣми величини и всички закleti врагове на моето „приятно, весело и непринудено обучение“, което азъ нарекохъ сетне „творческо обучение“.

„Днесъ „творческото обучение“ е въ устата на болшинството. Но колко интересно! Никои отъ писачи-тъ не дава видъ, че познава бащата на „творческо обучение.“ И всѣки днесъ пише и говори за тия работи тъй, като че току-що го е открилъ съ своя гений! Срамуватъ се да признаятъ първата си заблуда и мълчаливо ближатъ това, което по-рано плюеха.

Ако не бѣше жалко, щѣше да бъде много смѣшно. Но... педагогичната безпжтица, училищния хаосъ и методична анархия залѣзватъ. Принципи-тъ, истини-тъ и опорни-тъ точки, които се набелязаха преди 19 години отъ несигурното перо на единъ младъ ентузиазитъ селски даскалъ въ „сантиментални-тъ му разкази“ — тия начала и истини днесъ сж въ пълно тържество. Бѣше време, когато V. Primo оставаше самъ-саминъ срѣдъ бурното педагогическо море, обкржженъ само

отъ неприятели. Животътъ и опитътъ, обаче, извършиха своето. Онова, което думитъ и проповедитъ не постигнаха, животътъ наложи повелително.

И днесъ азъ мога само възторжено да приветствувамъ legionитъ, които бавно, но сигурно крачатъ къмъ оная свѣтла точка на педагогическия хоризонтъ, отдето преди много години за пръвъ пжть изгрѣ „Зората на освобождението“.

Тамъ ще отидемъ всички, защото, преди всичко и надъ всичко, тамъ се издига знамето на човѣщината и любовта, вънъ отъ които не може да сществува никакво възпитание.

Ант. Борлаковъ.

Идеозрителенъ методъ за начално четене.

— „Да четешъ значи да разпознавашъ буквитъ и да сливашъ звуковетъ въ слокове и слоговетъ въ думи“.

Тѣй учеше нѣкога старата метода. И върху тази основа тя градѣше методитъ за начално четене. Но основата се указва тѣсна, едностранчива и нездрава, а пжтьтъ, изграденъ върху нея, — кривъ, стрѣменъ и мжчителенъ и за учителъ, и за ученици. Многобройни наблюдения въ училищната практика и редица изследвания на експерименталната психология установиха, че буквосъбирането не е най-важната, най-сществената частъ въ процеса на четенето; че не е неговъ *stomperъ*, нито негова главна основа.

Не е достатъчно да придобиешъ умѣнието да сливашъ звуковетъ въ слокове и слоговетъ въ думи, за да усвоишъ изкуството да четешъ *звукоточно, смислено и плавно* — да превръщашъ *мъртвата писмена речъ въ живъ, естественъ говоръ*. Въ цѣлия тоя процесъ буквосъбирането играе второстепенна, незначителна роль — роль на помощно и контролно сръдство и то само въ известни случаи. Главнитъ основи на цѣлостния процесъ на четенето лежатъ другаде. Кои сж тѣ? — Изследванията на експерименталната психология ни ги посочватъ.

Упражнениятъ четецъ не чете, като слива звукъ по звукъ и слогъ по слогъ, а като разпознава съ единъ погледъ по нѣкои характерни очертания цѣлитъ писмени образи на думитъ. Зрителнитъ възприятия въ момента на четенето репредуциратъ съответнитъ зрителни представи, сложени отъ по рано въ паметта му, а тѣ репредуциратъ асоцииранитъ съ тѣхъ съответни слухови, езикодвигателни предметни представи (идеи). Ако той би спиралъ погледа си на всѣка буква или на всѣки слогъ, не би могълъ да чете

смысле, да интонира и модулира правилно. Само при съвсемъ нови думи, които за пръвъ пътъ вижда, той открива *звукския образъ* на всѣка дума, като я разлага на по малки *познати* части и следъ туй ги синтезира. Тия части, обаче, не винаги сж слокове: тѣ могатъ да се състоятъ отъ два, три и повече слога.

За да чете, значи, нови, непознати думи, четецътъ трѣбва да има зрителни представи, здраво асоциирани съ съответнитѣ слухови и езикодвигателни представи за образитѣ на частитѣ, които влизатъ въ състава на новитѣ думи.

Така чете упражнениятъ четецъ. Но какъ чете и какъ се учи да чете детето? По какъвъ пътъ то ще си състави потребнитѣ зрителни представи за писменитѣ образи на думитѣ и ще ги асоциира съ съответнитѣ слухови, езикодвигателни и предметни представи?

Отговорътъ на тия въпроси ще подиримъ въ детската психология. А тя ни казва: Детето не си образува представи за предметитѣ, като ги анализира или като синтезира частитѣ имъ. Аналитичнитѣ и синтетичнитѣ възприятия не сж свойствени нему. Неговитѣ възприятия и представи сж *цѣлостни* (глобални). То си съставя зрителна представа за даденъ предметъ, като възприема общия му изгледъ и го различава отъ други сходни или подобни предмети само по нѣкои *очибиещи*, *характерни* негови признаци. Сжщото важи и за слуховитѣ представи. Детето се учи да говори, не като анализира думитѣ, които чува, а като ги възприема като *цѣлости*, като ги *сравнява* съ други думи и ги различава отъ тѣхъ. „Предметътъ за него, казва проф. Клапаредъ, е само нѣщо, „което се вижда“, „което се хваща“, „което може да се разкъса“, а съвсемъ не е сложно тѣло, съставено отъ нѣколко части. Тѣзи части детето ще забележи много покъсно. Отъ първо предметътъ се възприема отъ него *изцѣло* (in toto). Възприетието, както и всѣка друга дейность, зависи отъ нашия интересъ. Обикновено ние възприемаме нѣщата въ този видъ, въ какъвто намъ ни е потребно да ги възприемемъ. Ботаникътъ и човѣкътъ, който просто се разхожда, като разглеждатъ нѣкое дърво, виждатъ го съвсемъ различно: единиятъ получава отъ него само общо впечатление, а за другия то се явява като предметъ за анализъ. Възприетието се съпровожда съ анализъ, само когато този анализъ представлява за насъ известенъ интересъ. Отначало детето се интересува само отъ предмета като *цѣлостъ*. Въ него то вижда нѣщо, което има известенъ *цвѣтъ*, нещо малко или голѣмо, нѣщо хармонно или не, нѣщо, за опознаването на което трѣбва да направи известни движения съ ржката или главата. Подробноститѣ не привличатъ вниманието му, както не привличатъ нашето внимание и отдѣлнитѣ части на идящия срещу насъ автомобилъ, отъ пътя на който трѣбва да се отбиемъ.

Тоя фактът за възприемане на нѣщата „въ тѣхната цѣлост“, въ тѣхния „общъ видъ“, е твърде важенъ и заслужава специално название. Азъ предлагамъ да се нарече *синкретизъмъ* — дума, съ която Ренанъ означавалъ именно тѣзи „първи понятия, но въ сжщото време тъмни и неточни“ представи на първобитния човѣкъ, у който „всичко е съединено заедно безъ разлика“.

Трѣбва да отбележимъ въ случая, че това синкретично и смѣтно възприятие не бива да се смѣсва съ *сложното възприятие* (комплексното възприятие). Ние казахме вече, че развитието се състои въ преходъ отъ простото къмъ сложното. Фактътъ, че детето възприема цѣлото преди частитѣ, съвсемъ не унищожава това твърдение. За детето цѣлото не е съединение на нѣколко части заедно, а нѣщо единно, общо и затова да отива отъ простото къмъ сложното, значи за него да се отива отъ цѣлото къмъ частитѣ. Тая бележка не е безъ значение за педагогитѣ: *простото за нисъ не е просто и за детето* (к. н.). За възприятието на детето не трѣба да се сжди по възприятието на възрастния човѣкъ. Не бива да се заставя детето да отива отъ сложното къмъ простото и да му се прелага учебенъ материалъ въ редъ, който *за насъ* (които сме преанализирали този материалъ) е преходъ отъ простото къмъ сложното.

Такъвъ родъ грѣшки се правятъ при обучението по четене. За този, който се е научилъ вече да чете, буквата е по-проста отъ сричката, а сричката е по-проста отъ думата. За детето, обаче, което за првъ пжтъ вижда печатенъ текстъ, работата стои иначе. *Общиятъ видъ на думата и дори на изречението повече привлича неговото внимание, отколкуто отдѣлната буква, очертаването на която изведнажъ не може и да се отличи, затова е много по-полезно да се учи на четене съ цѣли думи, а не съ отдѣлни букви*“ (к. м.).¹⁾

Върху тия положения се гради *думозрителния методъ* — методътъ на цѣлостнитѣ думи или, както го наричатъ още, американскиятъ методъ за начално четене.

Въ приложбата на тоя методъ има три етапа. Отначало на децата се даватъ зрителни представи за цѣлитѣ писмени образи на нѣколко десетки думи, като сжщевременно се асоцииратъ съ съответнитѣ слухови и езикодвигателни представи. Следъ като ученицитѣ свикнатъ бързо да обзиратъ, разпознаватъ и изговарятъ запаметенитѣ писмени образи на думитѣ, чрезъ сравнения се идва до зрителна и слухова анализа. Думитѣ се разлагатъ най-напредъ само на слогове. Последнитѣ се сравнятъ, различаватъ се единъ отъ другъ и се запаметяватъ пакъ като *цѣли образи*. Зрителната представа за цѣлия образъ на всѣки слогъ се свързва съ слуховата и езикодвигателна представа така тѣс-

¹⁾ Ед. Клапаредъ, професоръ отъ Женевския университетъ. — Психология на детето и експериментална педагогика. София, Стр. 81—83.

но, че когато детето види писмения му образъ, веднага да го изговаря, и обратно: когато чуе слога отдѣлно или въ думи, тутакси да си представя и бързо да възпроизвежда писмения му образъ. Това е вториятъ етапъ отъ приложбата на метода. Децата сега четатъ нови думи, чиито изговоръ не имъ е съобщенъ по-рано. Тѣ сами откриватъ изговора имъ, като ги разлагатъ на срички и синтезиратъ сричките. Отъ познатитѣ срички образуватъ редица нови думи.

Най-после, когато децата свикнатъ бързо да разлагатъ думитѣ на слокове, да разпознаватъ слоговетѣ съ единъ погледъ и да ги синтезиратъ, пристѣпва се къмъ нова зрителна и слухова анализа и синтеза: познатитѣ слокове се разлагатъ на звукове и звуковетѣ веднага се сливатъ въ слокове.

Отъ тукъ нататкъ обучението по четене върви по сѣщия пътъ, както и при синтетичнитѣ методи. Резултатитѣ, обаче, които се постигатъ чрезъ думозрителния методъ се сѣществено различаватъ отъ ония, постигнати чрезъ другитѣ методи. Децата още отначало свикватъ да обзиратъ и изговарятъ думитѣ леко, бързо и звукоточно, безъ да удѣлжаватъ звуковетѣ, да интониратъ и модулиратъ правилно — да четатъ така, както говорятъ.

Думозрителниятъ методъ въ много отношения прилича на метода на *нормалнитѣ думи*. Последниятъ, както е известно, е сѣщо аналитико-синтетиченъ методъ. При него се извършватъ въ всѣки учебенъ часъ следнитѣ работи:

1. Децата запомнятъ писмения образъ на нормалната дума и я изговарятъ (зрителна+слухова+езикодвигателна представа);

2. разлагатъ думата на слокове;

3. разлагатъ слоговетѣ на звукове и откриватъ звуковата стойностъ на буквитѣ;

4. сливатъ звуковетѣ въ сѣщитѣ слокове;

5. съчетаватъ слоговетѣ въ дадената отначало нормална дума;

6. отъ звуковетѣ образуватъ нови слокове;

7. отъ слоговетѣ на нормалната дума и ония, открити по синтетиченъ пътъ, образуватъ нови думи.

Сѣщитѣ работи се извършватъ и при думозрителния методъ, само че не въ единъ часъ, а въ продължение на цѣла година. За всѣка работа се отдѣля по толкова време, колкото е потрѣбно, за да бжде усвоена тя добре. Това се постига съ редица уроци и упражнения, главната цель на които не сж думитѣ, съ които се оперира, а *процеситѣ*, който трѣбва да се усвоятъ. Споредъ туй, при думозрителния методъ имаме следнитѣ редици упражнения:

1. обзиране и изговаряне цѣли думи (1—2 месеца),

2. разлагане думи на слокове и синтезиране на слоговетѣ (1—2 месеца),

3. разлагане слокове на звукове и синтезиране на звуковете (1—2 месеца).

При наредбата на упражненията, както се вижда, постепенно се върви от лекото към трудното, от простото към сложното за детето. Най-трудната работа за децата — разлагането на словете и сливането на звуковете — се оставя най-назад.

Методът на нормалните думи гръши противъ този принципъ, като иска отъ детето въ единъ и същъ часъ да изпълни и усвои много и различни по трудностъ работи. Той му поставя да разрешава непосилни задачи, затова то никога не може да ги разреши напълно сполучливо.

Въ сравнение съ старите синтетични и аналитико-синтетични методи, думозрителниятъ методъ, очевидно, има безспорни предимства. Пътътъ, начертанъ отъ него, е по-правъ, по-естественъ, по-съобразенъ съ детската психология и общите дидактически принципи.

Но и този методъ, както старите методи за четмописане, има единъ същественъ недостатъкъ: той засѣга само една страна отъ процеса на четене — само външната. Въ своите упражнения поставя на пръвъ планъ техниката на четенето, механическото четене, като пренебрегва или отдава второстепенно значение на смисленото, логическото, четене. И въ него, както и въ старите методи, е намѣрило мѣсто заблуждението, че техниката на четенето може да бѣде усвоена независимо отъ смисълъта на думите и изреченията, които се четатъ. Изследванията на експерименталната психология опровергаваха този възгледъ.

Двете страни на четенето — външната, механическата, и вътрешната, логическата — сж тѣсно свързани, взаимно се обуславятъ и не могатъ произволно да се дѣлятъ една отъ друга. Ако не разбираме онова, що четемъ, ние не можемъ звукоточно да изговаряме думите, сполучливо да поставяме граматичното и логическото ударение, правилно да интонираме и модулираме. Звуковата стойностъ на буквите и словете, звуковите имъ нюанси, бързината, силата и височината, съ които трѣбва да се изговарятъ тѣ, не зависи само отъ мѣстото и начина на съчетанието имъ въ думите, а и отъ съдържанието, смисълъта на самите думи. Да четешъ, следователно, не значи само да обзирашъ и изговаряшъ печатните или ръкописните образи на думите, а значи да свързвашъ всѣка зрительна, слухова и езикодвигателна словесна представа съ съответната предметна представа (идея).

Механическото четене безъ смислено четене е психологически абсурдъ. Всичко, което детето чете, трѣбва да му бѣде напълно понятно, защото само при това условие то може да усвои техниката на четенето така, че последното да се приближава до живия, естествения говоръ.

Упованъ на тоя фактъ, професоръ д-ръ Декроли, известниятъ брюкселски педагогъ-реформаторъ, корегира думозрителния методъ и създаде новъ методъ, нареченъ *идеоизрителенъ (идеовизуеленъ) методъ за начално четене*. Името подсъща за същината на метода.

Идеоизрителниятъ методъ поставя на пръвъ планъ въ началното обучение по четене *предметниятъ представи* и следъ туй ги свързва най-напредъ съ слуховитъ и езикодвигателнитъ и после съ зрителнитъ словесни представи. Ходътъ на обучението, водено по тоя методъ, е обратенъ на оня, следванъ отъ думозрителния методъ. При последния се тръгва отъ писмения образъ на думата и се върви къмъ нейното съдържание. При идеозрителния методъ се тръгва отъ предмета или неговия образъ, отъ предметната представа, и се върви къмъ писмения образъ на думата. Разликата между двата метода може да се представи схематично така:

Думозрителенъ методъ: писменъ образъ на думата + слуховъ и езикодвигателенъ образъ (изговоръ) + предметна представа (идея).

Идеоизрителенъ методъ: предметъ, действие или негова рисунка (предметна представа) + слуховъ и езикодвигателенъ образъ (изговоръ на думата) + писменъ образъ на думата (прочитъ).

Отначало при идеозрителния методъ ученицитъ четатъ само „картинно писмо“. Учителътъ рисува на черната дъска съвсемъ просто образи на предмети, добре познати на децата — предмети отъ дома, двора, училището, градината и пр. Ученицитъ четатъ рисункитъ. Изисква се *звукоточенъ* изговоръ на всъка дума. Грѣшкитъ въ изговора веднага се поправятъ. Това е отъ голѣмо значение за четенето, защото, който не може звукоточно да изговаря една дума, той не може и правилно да я чете.

„Картинното писмо“ се използва и за рисуване и за писане. Отъ него се взиматъ елементитъ на буквеното писмо.

Когато децата свикнатъ да изговарятъ бързо и звукоточно цѣла редица думи, които по-късно ще четатъ и пишатъ, и се научатъ да рисуватъ рисункитъ, преминава се къмъ нови упражнения. Сега предметнитъ представи се свързватъ съ писменитъ образи на думитъ. Вътре въ всъка една отъ познатитъ вече рисунки се написва съ опростенъ печатенъ шрифтъ името на предмета.

И. т. н.

Ученицитъ рисуватъ писмения образъ на всъка дума. Написаното се изговаря. Следъ това рисункитъ се изтриватъ. Остава само писмото:

шапка, маса, столъ, чаша, шише, кжца

Ученицитѣ четатъ въ сжщия редъ и разбъркано думитѣ. Изисква се да ги изговарятъ изведнажъ, при пръвъ погледъ, звукоточно и отсѣчено.

Следва ново упражнение. На отдѣлни правоугълни картони, еднакви по-голъмина, сж нарисувани изтрититѣ рисунки. На други сжщо такива картони сж написани пакъ съ опростенъ печатенъ шрифтъ думитѣ. На децата се предоставя:

1) да поставятъ всѣки картонъ съ рисунка при съответната дума на черната дъска.

2) да поставятъ всѣки картонъ съ надписъ при картонъ съ съответната рисунка.

Д-ръ Декроли широко използва въ началното обучение по четене спонтанната дейность на децата. Повечето отъ упражненията, съ които си служи, сж интересни, разнообразни и увлѣкателни *шри*. Ето нѣколко отъ тѣхъ:

1. Игручки.

На една отъ стенитѣ въ учебната стая се закрепватъ двадесетина детски игручки: лейка, автомобилче, механическо тренче, чашка, канче, лопатка, пумпалъ, ксиче, зайче и др. Подъ всѣка игручка се окача правоугълна дъсчица, на която е пирографирано името на предмета,

Децата изговарятъ надписитѣ (думитѣ) и запомнятъ цѣлитѣ имъ образи. Следъ това учителятъ снима две отъ дъсчицитѣ съ надписи и поканва ученицитѣ да ги поставятъ на мѣстото имъ. После се изваждатъ три четири, петъ и т. н. надписи и се поставя по сжщия начинъ.

2. Лото съ рисунки и думи.

На малки картончета сж нарисувани или налепени рисунки на познати предмети. На гърба на всѣки картонъ е написано името на предмета. Сжщитѣ думи сж написани и на отдѣлни еднакво голѣми картончета. Децата дирятъ между последнитѣ името на всѣки предметъ и поставятъ надписа подъ картонъ съ съответната рисунка. За да се провери, дали това е извършено сполучливо, обръща се картонъ съ рисунката и се сравнява надписа на гърба му съ оня върху другия картонъ.

3. Малки кутии.

Въ кибритени кутийки се поставятъ различни дребни предмети: захаръ, шоколадъ, соль, кафе, брашно, хлѣбъ и др. Върху капакитѣ на кутийкитѣ се залепятъ етикети съ имената на предметитѣ.

Следъ като децата запомнятъ образитѣ на написитѣ, капацитѣ се отдѣлятъ отъ кутийкитѣ и се разбъркватъ. Ученицитѣ трѣбва да ги поставятъ на мѣстото имъ.

Съ това упражнение, както и съ предходнитѣ, се цели да се привикнатъ децата бързо да обзиратъ и разпозна-писменитѣ образи на думитѣ и да ги свързватъ съ предмет-нитѣ представи.

4. Малки сцени.

Учителтъ рисува на черната дъска действия и сцени изъ детския и домашния животъ. Подъ всѣка рисунка на-писва съответното изречение. Напр.: Азъ се мия. Азъ се обущамъ. Азъ скачамъ. Мама пере. Баба чете, и пр. Сжщи-тѣ изречения се написватъ и на отдѣлни картони.

Най-напредъ децата четатъ изреченията подъ рисункитѣ, запомнятъ образитѣ и реда на думитѣ. Следъ това едно по едно изреченията отъ черната дъска се изтриватъ. Ученицитѣ намиратъ картонитѣ съ подходящитѣ изречения и ги поставятъ подъ рисункитѣ.

Най-после се даватъ на отдѣлни картони думитѣ, отъ които сж съставени разгледанитѣ изречения. Децата трѣбва да съставятъ отъ тѣхъ изречение: 1) по даденъ писменъ образецъ, 2) по рисунката, 3) безъ образецъ и рисунка (отъ паметъ).

5. Синтетични упражнения.

Представятъ се отделни изрази и непълни изречения, като тия:

. . . . е на
 е до
 играе
 се мие

Децата трѣбва да допълнятъ изразитѣ и да образуватъ изречения:

Чашата е на масата.
 Столтътъ е до масата.
 Иванъ играе.
 Марийка се мие.

Следъ тѣзи упражнения ученицитѣ могатъ сами да си съставятъ *букваръ*. Той е една обикновена тетрадка, въ която сж нарисувани предмети и сценички и подъ тѣхъ сж написани думи и изречения.

Тетрадката се раздѣля на три части: първата съдържа рисунки, думи и изречения, втората — само рисунки, третата — само думи и изречения.

Преди да напишатъ рисункитѣ, думитѣ и изреченията въ тетрадкитѣ си, ученицитѣ ги изучаватъ класно съ помощта на три вида картони:

1.

Азъ се мия. Рисунка. Надпись.

2.

Азъ се мия. Само рисунка.

3.

Азъ се мия. Само надпись.

Въ сжщностъ всички тѣзи упражнения сж *подготвителни упражнения* къмъ същинско четене. Тѣ замѣстватъ предварителитѣ или подготвенитѣ упражнения на другитѣ четмописани методи.

Следъ като ученицитѣ свикнатъ да разпознаватъ бързо образитѣ на двадесетъ — тридесетъ думи, да ги изговарятъ звукоточно, да си съставятъ отъ тѣхъ изречения и да разлагатъ изреченията на думи, преминава се къмъ по-сложни и по-трудни упражнения:

1) думитѣ се разлагатъ на слокове и отъ слоковетѣ се образуватъ нови думи;

2) слоковетѣ се разлагатъ на звукове и звуковетѣ се сливатъ въ нови слокове.

Отъ тукъ нататъкъ обучението върви по сжщия пжтъ, както и при думозрителния методъ. Само една разлика има: винаги словеснитѣ представи, каквито и да бждатъ тѣ — представи за цѣли думи, за отдѣлни слокове или звукове, се свързватъ съ предметни представи, съ идеи, съ нѣщо реално. Външната страна на четенето въ никоя степенъ на обучението не се дѣли отъ вътрешната.

Въ това, както и въ широкото използване на спонтанната детска дейностъ, се състои най-важното предимство на идеозрителния методъ. Чрезъ разнообразнитѣ интересни упражнения, чрезъ забавнитѣ увлѣкателни игри, съ които си служи, тоя методъ импулсира детската самодейностъ и я поставя напълно въ услуга на задачитѣ, които се преследватъ съ началното обучение по четене. Самото обучение е активно, творческо и продуктивно. Резултатитѣ отъ него, както свидетелствуватъ приложителитѣ на метода, сж винаги плодотворни. Ученицитѣ бързо се научаватъ да четатъ звукоточно, смислено и плавно, да интониратъ и модулиратъ правилно, да спазватъ още отъ първата учебна година ритмичнитѣ, динамичнитѣ и мелодичнитѣ условия на хубавото четене.

ИЗЪ ПРАКТИКАТА ЗА ПРАКТИКАТА.

Longum iter est per praecepta,
breve et efficax per exempla.

SENECA.

Violino Primo — София.

Пръвъ пазаренъ деньъ.

Днесъ е първиятъ „пазаренъ день“ отъ настъпилія октомврий на новата учебна година. . . Чудно хубаво есенно време! . . .

Всичко се раздвижило и лутнало по дюкяни и дюкянчета, по пазарища и чаршии. . .

Коля скърцатъ, каруци дрънкатъ. . . Селяни и селянки, граждани и гражданки, стари и млади — всички сноватъ нагоре-надолу, търсятъ, разглеждатъ, разпитватъ. . . Едни купуватъ, други продаватъ, трети пъкъ и купуватъ и продаватъ. Селянкитѣ донесли яйца, масло, кокошки; продадатъ ли ги, веднага тичатъ изъ магазини и „кооперации“ да си накупятъ сапунъ, захаръ, солъ, гасъ, оризъ и др.

Чуватъ се викове на продавачи. Надпревара голѣма. . . Всѣки хвали своето. . .

Шумъ, глъчъ, викъ, скърцане, цвилене на коне, плачъ на деца. . . Олелия! . . .

Днесъ е първиятъ хубавъ, топълъ и ясенъ пазаренъ день отъ учебната година. Моята дружина отъ весели втораци тържествено преминава презъ пазара. Тоя день трѣбва да бжде използванъ отъ всѣки учителъ. Особено той е полезенъ за ония, които расотятъ съ дюкянче.

Всѣки градъ си има опредѣленъ день — пазаренъ день. Въ повечето централни села сѣщо така става пазаръ. А малкиятъ селца пъкъ си иматъ опредѣленъ день за отиване на пазаръ.

Това е день за покупка и продажба.

Въ тоя день се говори навсѣкжде само за „купено“, „продадено“, „скжпо“, „ефтено“, „стоки“, „пари“ и „смѣтки“. . . Въ тоя день всѣки селянинъ, всѣка селянка упражняватъ своитѣ аритметически способности вънъ отъ търговскитѣ. Всички решаватъ „задачки“. . . Цѣль день обикаля разговорътъ за „печалби“ и „загуби“. . .

Колко богатъ и разнообразенъ материалъ! . . .

И колко хубаво, колко естествено и педагогично е да се почне работата въ „училищното дюкянче“ именно въ тоя сѣщи день!

И ние така решихме. Нагазихме въ това развълнувано море. Но ние сме повече спокойни зрители. Ние наблюдаваме, изучаваме.

И безъ това децата въ такъвъ день сж заети умствено съ „пазара“. Мнозина отъ тѣхъ отиватъ съ родителитѣ си въ града на пазаръ, други помагатъ при продажбата, трети пазятъ добитѣка или малкитѣ деца. А въ което село става пазаръ, тамъ настроението е „пазарско“, празнично. Всички сж възбудени, приказливи, весели и оживени. Съкашъ не може да се говори и мисли за друго нѣщо, освенъ за „пазарлъци“, за купуване, продаване, скъпо, ефтно и пр. И децата сж погълнати отъ пазарния животъ.

Ако не искаме да отиваме срещу живота, трѣбва да съгласуваме нашата училищна работа съ околната срѣда.

Въ тоя день нѣма по-подходяща работа за вторацитѣ отъ тържественото откриване на дюкяна, отваряне на „училищния пазаръ“. Едва ли нѣкога ще се отдаде на учителя по-хубавъ день за *почване* продажбата въ учил. дюкянъ. И поклонниците на „трудовото“ обучение, и привърженицитѣ на „сомодейността“, и приятелитѣ на „приятното“ и „полезно“ обучение, и пионеритѣ на „жизненото школо“ — всички, вѣрвамъ, ще се съгласятъ съ мене и поне тука ще признаятъ правото на „еретическото ми учение“. . . . И на мнозина ще се види чудно, че дидактици-художници искатъ да бждатъ „реалисти“, искатъ да държатъ „врѣзки съ живота“, искатъ да ровятъ въ морето на „труда“ и „търговията“. Ще има да се почудятъ, наистина, както се почудиха и съ „дюкянчето“, като мислеха, че дидакт. худож. хвърчи изъ облацитѣ и се занимава само съ фантазийки. . . Въ такова чудо и записия изпаднаха нѣколко български учители при посещението си на Шарелмановото училище въ Бременъ.

Когато имъ се съобщи, че тукъ „трудътъ“ е застъпенъ въ по-голѣмъ размѣръ, отколкото въ нѣкои титуловани „Трудови училища“, колегитѣ ми, убедени противници на Шарелмановото художествено обучение, останяха съ отворени уста. Тѣ не подозираха даже, че тукъ, именно, е сщинскиятъ трудъ, защото тука той е свободенъ, непринуденъ и творчески. . . . А когато имъ се съобщи, че въ Шарелмановото училище е въведена даже и металургия, обработка на метали — тогава моитѣ приятели, трудови фанатизирани апостоли, съвсемъ си объркаха понятията. И като вѣнецъ на всичко, колегитѣ на Шарелмана ни поднесоха петъ томчета разкази за деца, като материали за учебно ползуване, като материали за дидактико-художествено обучение. И тия приказки за деца бѣха тъй реалистични, тъй жизнено правдоподобни, че повече реализъмъ не би могло да се мисли. Ами . . . нали ужъ . . . Шарелманъ приказвалъ само фантастични приказки? Нали дидактицитѣ-художници сж фантазьори?!

И удивлението нѣмаше край. За да успокоятъ съвестта, нѣкои отъ тия бълг. колеги решиха, че Шарелманъ е станалъ „трудовакъ“, защото не можаха да помирятъ „труда“ съ „дидант. художество“ . . .

Така и у насъ нѣкои колеги, особено критикаритѣ, решиха, че дюкянчето на Violino Primo не е нищо друго, освенъ „трудова обучение“. Но да оставимъ тая работа. . .

Вторацитѣ се върнаха отъ пазара и ни чакатъ съ нетърпение.

— Еее. . . сега, г-нъ учителю, да направимъ и ние. . . нашия пазаръ! — усмихнати заявяватъ нѣколко вторачета.

— Да отворимъ вече дюкяна и да почнемъ работа.

— Днесъ, учители, да стане откриване на продълбата.

— Хаде, хаде, учители! Да почнемъ днесъ, нали е сега „пазаренъ денъ?“ — възбудено и радостно писукатъ вторацитѣ.

— Ехъ, че колкото хора има днесъ! — възхищава се нѣкой.

— Голѣмъ „алъшъ-веришъ“ ще имаме — допълня Генчо, който обича да се изразява по старому и често употребява турски думи. Той е комикътъ, смѣхотворецътъ въ нашето общежитие.

— Да почнемъ, деца! Всички заематъ молитвено положение, като повдигатъ нагоре ръце и залепватъ длани една до друга. Издигатъ очи къмъ небето, изкривяватъ главички на една страна и почватъ: „Молимъ Ти се, чуй, О Боже, слабия ни гласъ! Да преминемъ тази година, помогни на насъ!“. . Следъ това се поздравяваме всички весело съ обичайното „Добро утро“!

По-рано казахъ: „Отъ празничното къмъ програмното“! А ми се иска да кажа: „Празнично . . . и винаги празнично“! Нека обучението бжде винаги „празнично“ за децата, нека бжде „свѣтло тържество“, каквото тържество е победата на свѣтлината надъ тъмнината, победата на науката надъ невежеството! . . .

Нека откриемъ тържествено дюкяна! Но преди откриването, трѣбва да си изпѣемъ нѣщо подходящо. Понеже настроението е, „пазарно“, понеже ще работимъ съ дюкянъ, ще купуваме и ще продаваме, то най-добре е да попѣемъ нѣщо въ тоя духъ. Почваме пѣсенъта за малкото „търговче“, което докарало влашки говеда за проданъ и си купило съ паритѣ гайда. Весело подемаме:

„Слѣзло е момче — горнянче
отъ горе, отъ планината,
влашки говеда караше,
караше та продаваше. . .

Даде говеда за дваисеть,
купи си гайда за трийсеть
да свири по бѣлянкитѣ,
а вечеръ по седянкитѣ“. . .

— Сега друга! Учителе, да пѣемъ за. . . „Тръгнало младо търговче на дълга пѣтя — Цариградъ“.

— Съ цигулката, съ цигулката, учителю! Започни за оная „търговка“, дето продала на пазара напреденото врътено, па си купила хамсийка и чушки. . .

Почнахме комичната народна пѣсенъ:

— „Мари невѣсто Невѣно
напрела ли си врътено!?

— „Отколе съмъ го напрела
и на пазаря занела;
тежки търговци събрала
и скъпо съмъ го продала: —
за две хамсийки-соленки
и за две чушки-червенки. . .
Че си направихъ чорбица“. . .

— Ами — като нѣмаме въ нашия дюкянъ хамсийки и чушки, какво ще дадемъ на невѣста Невѣна? — смѣе се дяволитата Цонка. . .

Дигна се смѣхъ, глѣчъ и шумъ. Нашиятъ „пазаръ“ почва. . .

— Нали имаме леща и грахъ? — провиква се Асенчо — ще ѝ дадемъ.

— Още една да изпѣемъ. . .

— Коя?

— За. . . „Гърго-Гърголичке“. . .

Още една духовита смѣшна пѣсенъ — творение народно. . .
Още една непрокопсана „търговка“. . .

Вторацитъ запѣха ухилени и съ очи светнали:

„Гърго-Гърголичке,
сива гургуличке!
къде ми си била,
какво си чинила?
— Нива съмъ орала
волове. . . одрала. . .
кожитъ продала. . .
за две главички чесънъ,
съ тѣхъ да ви калесамъ!“

— Ха-ха-ха! Хи-хи-хи! — смѣятъ се децата. Какви търговци. И невѣста Невѣна, и Гърголичка, и Горнянчето — се „весели търговци“ — тълкува мъдро Мишо, „философътъ“ на отдѣлението. Той схваща, че добре сж усмѣни търговскитъ способности на тия герои. . .

— И вие да не станете такива търговци — подмѣтамъ азъ на вторацитъ. . .

Всички протестиратъ и се хвалятъ. . .

Настъпва момента. . . Отивамъ задъ високия „тезгяфъ“, дръпвамъ покривката (отъ вестници) и везнитъ свѣтватъ!

После снимамаъ пердетата, що затулваха нареденитѣ шкафове, и се показа наредената стока. . . *Открихъ дюкяна!* . . .

— Ураа, ураа! — посрещнаха вторацитѣ откриването. . .

— Дюкянътъ се отваря! . . . Пазарътъ се почва. . .

— Ехъ. . . че хубаво нареденъ! възхищаватъ се децата. . . Радватъ се искрено, сияятъ. . .

— Тазъ година. . . дюкянчето. . . и по-голѣмо, и по-хубаво. . . и по-наредено. . . коментира едно втораче. . .

— Ама всичко е по-скъпо! — допълня друго. . .

— Ще смѣтаме съ голѣми числа и ще мѣримъ съ голѣми мѣрки.

— Деца, ние по-рано ходихме по дюкянитѣ изъ чаршията. . . а днесъ обиколихме пазаря. . . Вие вече знаете, кое какъ се продава, знаете ценитѣ на нѣщата. . . Хайде сега, следъ като открихме дюкяна, най-напредъ да си прегледаме стоката и да си поставимъ ценитѣ, споредъ пазаря! За да бжде това по-весело, по-интересно и оживѣно, ние решихме да стане, като игра. Да поставимъ „бакалинъ“ въ дюкяна, да идваме по редъ, да питаме, да купуваме и така да си прегледаме стоката и да поставиме ценитѣ. . .

— Кой ще стане днесъ продавачъ — „бакалинъ“? . . .

— Азъ! Азъ! Азъ. . . учителю! — викнаха всички. . .

Горещо е желанието на децата да играятъ на бакалинъ. Всички се молятъ, всички претендаратъ и настояватъ. . . Кого да изберемъ, кого да оставимъ?! . . . Ето че нѣкои изкочиха вѣнъ и нахълтаха дори въ дюкяна! . . . Просто ще се избиятъ. . . Ехе, де да е такова горещо желанието и интересътъ при *всѣко обучение!* Но работата е тамъ, че децата не го смѣтатъ това за обучение, ами — за игра. . . Нека и учителътъ си внушава често тая мисль, за да има приятно, непринудено обучение.

Ала какво да се прави съ тия нетърпеливци? . . . Кого да поставимъ за първи бакалинъ? . . . Трѣбва да се измисли модусъ. Иначе да предпочетемъ единъ презъ другъ, безъ видими причини и оправдания, ще бжде обидно за вторацитѣ. . . Трѣбва винаги предпазливо да се пипа. . . Тия малки човѣчета сж много чувствителни. . . Сърцата имъ сж плашливи птички. . .

— Всички да станете наеднажъ продавачи. . . може ли, деца! Да видимъ. . . какво ще излѣзе отъ вашата бързина. . . Вторацитѣ млъкнаха и спрѣха,

— Азъ зная, деца, че вие всички можете да мѣрите, да продавате. . . Всѣки може да стане добъръ бакалинъ, ала потрѣбенъ е за сега само единъ. . . Трѣбва да си изберемъ единъ отъ всички. . . Азъ мисля, че първи бакалинъ трѣбва да бжде онзи, който е помагалъ на баща си въ тѣхния дюкянъ. . . нали?

— Да, да!

— Тогава да си изберемъ. . . или Добри или Василь. . .

— Добри, Добри! . . . отвърна цѣлото отдѣление. . .

Добри помага на баща си въ дюкяна и цѣлата лѣтна ваканция бѣ „чиракъ“ при баща си. . . Мнозина отъ вторацитѣ сж си купували нѣщо отъ Добря. . . Постигна се пълно съгласие. . . Търговскитѣ дарби на Добря никой не посмѣ да оспорва. . . Децата умѣятъ да преценяватъ и да се подчиняватъ доброволно на общото решение, стига то да е взето отъ тѣхъ доброволно. . .

Добри излиза, опжтва се къмъ тезгяфа съ усмивка на уста. Гордо и самодоволно застава до везнитѣ. . .

— Ами престилката? Де ти е „бакалската престилка“? вика Руско. . .

Добри почва да търси престилката, която още отъ лани си имаме. Първацитѣ искаха да бждатъ сжщи бакали и въ подражанието си отидоха до тамъ, че измолиха да имъ ушимъ една голѣма бакалска бѣла престилка и една малка за „чирачето“.

И тая дреболия тѣй много ги радваше и занимаваше, че най-голѣмо нещастие бѣ за „наказано първаче“ да му отнемемъ правото на бакалинъ и да не му даваме да запаши бѣлата престилка! . . .

И никой никога не забрави престилката. Ето и сега първата имъ дума — „престилката“! Интересно е да видите, кога първачето излѣзе и тържествено се осуче въ бѣлата престилка, па се изправи предъ другаритѣ си въ тоя оригиналенъ „костюмъ“. Трѣбаа да ги видите, какъ тѣ въ тоя моментъ се промѣнятъ до неузнаваемостъ. Ставатъ важни, сериозни, готови за най-тежката работа! И колко комизъмъ има въ тия картини. . .

Една проста престилка е въ положение да даде необикновенъ потикъ за работа, да създаде весели приятни часове, да оживи обучението.

Не е ли гатанка детската душа? Колко малко е потребно понѣкога, за да задоволимъ детето? А ние се скжпимъ . . . и съ голѣмъ скептицизмъ гледаме на такива нѣща. Когато ни се заговори за весело, свободно обучение, за творчество—ние си мислимъ все голѣми, страшни работи. Мислимъ, че е потребно, кой знае какви чудесии?! Почваме да се подсмиваме, да загатваме за „лоши условия“, за мизерия, за липса на това—онова и пр. и пр. А то? Слава Богу, едно детско дюкянче, нѣкакъвъ пѣсъкъ и една проста престилка могатъ да направятъ чудеса! Нужно е желание, нужно е повече обичъ къмъ работата и къмъ децата.

Та въпросътъ бѣ за престилката. Добри не можа да я намѣри. Единъ вторакъ стреснато викна:

— Хе, че престилкитѣ сж у баба Донка! — Тя ги прибра още лани . . . и . . . ги скри. . .

Наистина, нашата училищна прислужница, добрата баба-Донка, навреме скжтваше подобни ценности отъ дюкянчето.

Тя вземаше живо участие въ уредбата на дюкяна. Радваше се съ децата наедно. И сега азъ се сѣтихъ, че тя лани, въ края на годината, прибра и престилките, и касичката, и мѣрилките, и други работи. Ние бѣхме забравили тия работи. Па и още не ни трѣбваха. Докато се разговаряхме, единъ вторакъ изкочи пѣргаво и следъ малко се върна съ престилките. Ала въ момента, когато Добри търсѣше въ дюкяна престилката, стана единъ инцидентъ доста веселъ. Анка си разпаса бързо-бързо престилчето, подхвърли го къмъ дюкяна и весело викна:

— Добре, Добре, нѣ ти моята престилка... тя е нова...

Добри дигна глава, сви вежди и, като хвана съ два прѣста престилчето, процеди презъ жби презрително:

— Не ми трѣбва мене женска престилка! — Да ми се смѣете сетне . . . нали?! . . .

Неволно се засмѣхъ съ гласъ не тая „мжжка“ особеностъ у Добря. Всички втораци избухнаха следъ мене въ силенъ смѣхъ. Ала Добри остана невъзмутимъ. И когато видѣ училищната престилка, той се ухили и, като я грабна, бърже я навлѣче. Ето, нашиятъ бакалинъ се премѣни. Като се бѣлнала оная престилка — чудо! Добра, приятна и полезна беседа може да се устрои съ децата въ връзка съ тия престилки. Чистота на ржцетѣ и дрехитѣ у бакалина; пипане стоката съ ржце; зараза и нечистота при продажбата и пр. и пр. Въобще въ връзка съ дюкянчето, съ стоката, производството могат да се водятъ най-разнообразни беседи. И то по единъ естественъ и непринуденъ начинъ. Азъ съмъ убеденъ, че всички учебни предмети могат да се концентриратъ около дюкяна. Амиче цѣлятъ човѣшки животъ не се ли върти около стопанството, економиката, търговията?

Това детско дюкянче, това *шрало* е богата рудница. Много материалъ може да се изкопае отъ тамъ.

Облѣченъ въ бѣлата премѣна, Добри почна гордо-гордо да се разхожда и да потрива ржце.

— Ами „чиракъ“ нѣма ли да има? — запита нѣкой.

Пакъ наскочаха всички, пакъ се почнаха молби за новото вакантно мѣсто. На кого да дадемъ чирашката стужба? Оставихме бакалинътъ да си назначи чиракъ. Добри си избра пѣргавия, подвиженъ Васко. Изкочи чирачето, запаса своята престилчица и почна да реди килограмитѣ.

— Еее . . . хади де! Че провикни се малко . . . похвали си стоката. Какво мълчишъ, такъвъ? — хвърлиха закачки нѣкои.

— Гледайте го! Мълчи като. . . нѣмъ, пъкъ ужъ бакалинъ стана.

Бакалинътъ се обиди и почна да вика и да хвали „хубавата“ и „ефтена“ стока.

— Хаде земайте ефтена стокаа! Чиста стока Цариградска. Тука е — тука е! . . .

Чирачето допълни:

— Тичайте, тичайте! Не остана. . .

Вторацитѣ напълниха стаята съ шеги и смѣхории. Всички уста усмихнати, всички очи свѣтнаха, всички лица сияятъ! Може ли каза човѣкъ, че това сж „деца въ часъ“. Би ли повѣрвалъ дошлиятъ случайно посетителъ, че това е „урокъ“? Такива „уроци“, такива „часове“, таково обучение не се побира въ инквизиторскитѣ рамки на благочинната и благоприлична „Магна Дидактика“ на правовѣрни педагогически гении . . . у насъ. Изуитската научна педагогика, която анатемоса веселото, непринудено и приятно обучение и афореса еретика Violino Primo, би дошла въ ужасъ отъ тая наша „слободия“, отъ това „безредие“ и „детинската игра“. Изуититѣ — днешнитѣ „сериозни“ педагози — спасяватъ души тѣ на заблуденото стадо, като убиватъ тѣлото, т. е. възпитаватъ, облагородяватъ детскитѣ души, като измжчватъ тѣлесната детска природа. Смѣхъ, веселие, жизнерадостъ, свобода — това сж дяволски работи, грѣховни деяния на плътската стихия. . . Какъ може да има такива работи при едно сериозно, системно, здраво възпитание?! Какъ могатъ тия нѣща да вървятъ съвмѣстно съ „авторитета на властѣта учителюва“? Не! Махнете тия безбожни измишльотини на разни „сентиментални“, разглезени люде, тия слободии и играчки! Всичко това е отъ лукаваго. Въ сериозното, авторитетно, учено и мѣдро школо се иска: смирение, преклонение, благоговение, страхопочитание предъ авторитета, предъ властѣта, прецъ горния чинъ; тамъ има вѣрноподаничество, безропотностъ, мълчанье, тишина, сериозни изражения, сдържани отношения, студени разговори, скучни въпроси, досадно парадирание, убийствено монотоние и . . . пълно бездушие.

А ние нещастницитѣ еретици сме домъкнали въ учебната стая нѣкакъвъ детски дюкянъ?! И отгоре игра! Ама сжщинска детска игра!!! Представете си, какви антихристи се появили въ правовѣрното школо! И цѣлъ часъ се чуе смѣхъ, сжщински детски смѣхъ. . . и то съ гласъ!? Смѣхъ, закачки, шеги, разговори, волности, играчки. . . Не! не! разхайтиха се и даскали. . . и деца. Развалиха хубавото школо, похабиха обучението, та го обърнаха на „джурджуна“...

Когато тия страшни мисли съ свѣткавична бързина цепѣха мозъка ми, моитѣ втораци, тия антихристи проклети, бързаха да си купуватъ отъ новата стока. Всички бѣха завладени отъ една мисълъ — дюкяна, стоката, продажбата. Жаждата за работа ги мжчеше. Училищната ни работа не бѣ заржчана и чужда, а бѣ станала вече собствено изживѣване на децата; обучението бѣ дѣло на вторацитѣ; тѣхниятъ личенъ детски животъ бѣ се слѣлъ съ моето обучение.

— Учителю, ами. . . ние нѣмаме „пари“? Съ какво ще купуваме? — прекжсна ме единъ вторакъ.

— Азъ зная де сж... Сега ще ги донеса — викна палавата Веска и бързо изхвъркна изъ вратата. Вторачето отиде при баба Донка. Запътхена, заруменена Веска влѣзе въ стаята, като стискаше въ ржце нашата „касичка“.

Тая „касичка“ си има своята история, но сега не е време за това. Ще кажа тука, че лани първацитѣ наложиха на бакалина да си тури „каса“ въ дюкяна. Единъ день азъ измайсторихъ касата -- отъ газено тенеке, но хубаво украсено, замаскирано — сжща каса! Кутии и сандѣчета много — всѣко може да се приспособи за каса. . . Паричкитѣ бѣха въ касичката. Всѣко дете си имаше единъ комплектъ: — 10 банкн. по 1 лв., 5 б. $\times$ 2 лв., 4 б. $\times$ 5 лв., 2 б. $\times$ 10 лв. и 1 б. отъ 20 лв. Прибрани, подредени, завити въ книжка, осукани въ панделки и подписани отъ мене — всички се пазѣха въ касичката.

На всѣко дете дадохъ по едно снопче (пакетче), а на „репетентитѣ“ и новодошлитѣ дадохъ нови.

Съ какво внимание, съ каква любовъ и радостъ откриваха децата своитѣ стари, ланшни парички! Кой знае, каква скжпоценностъ бѣ това за тѣхъ! . . .

Всѣки си ги нареди на чина. За да нѣма сърдня, да нѣма блѣскане и безредие, ние решихме да си купимъ всички само по единъ лжтъ и по едно нѣщо. Ще почнемъ по редъ. . . първи, втори и т. н., додето стигнемъ.

— Ами. . . ценитѣ на стокитѣ — запита нѣкой?

— Нали ги знаешъ отъ лани бе? отвърна Анка,

— Аха! Лани бѣше едно, а сега друго — хитро подмѣта другъ.

-- Тогава смѣтахме до 20, а сега. . . сега. . . хее. . . до 100. . . нали, г-нъ учителю?

— Ценитѣ бѣха тогава други. Сега е по-скжло. Трѣбва да си туримъ нови цени. . .

— И да си изработимъ „ценоразписъ“. . . че да го закачимъ тамъ на стената.

— Вѣрно! — казахъ азъ — Така ще направимъ.

Звънецътъ ни събщи, че много сме се разпуснали. . .

Но въ сжщностъ ние си свършихме работата — ние отворихме тържествено пазара, открихме сезона.

— Учителе, утре ще „крѣщаме“ стоката — обажда се Генчо. . . Избухва смѣхъ.

Но Генчо е правъ, като каза че утре ще крѣщаме стоката. Това, по нашему и по старому, значи — да опредѣлимъ ценитѣ, да поставимъ името въ число. . . т. е да крѣщаме стоката. . .

Децата шумно и весело наизкачаха навънъ, а пѣкъ азъ се заловихъ да приготвямъ „картончетата“ и „пржчици“. Всѣки е виждалъ забучени клечици въ захаръта, въ ориза, въ сольта и пр. На тия клечици има пѣхнато картонче съ цената на стоката. Тия нѣща утре ще ни трѣбватъ, затова

се заловихъ съ изработката. Интересно ще бжде, надѣвамъ се. . . Нова стока, нови цени. . . че и нови числа, голѣми числа. А ние още не сме разширили кръга на числата. Да, но стоката не чака нашето разширение, тя си чака ценитѣ. . .

И ние трѣбва да ги поставимъ по-скоро. Та нима въ магазинитѣ, като поставятъ ценитѣ, мислятъ за купувачитѣ, дали знаятъ до 100 или до 1000 да смѣтатъ? Нима тамъ питатъ купувачитѣ, колко лева иматъ въ джоба си, та съгласно тѣхния джобъ да сложатъ ценитѣ. Изъ магазинитѣ цени различни—всѣки купува, както може и съ каквото може. Всѣки си мѣри силитѣ. И ние ще сложимъ ценитѣ, макаръ тѣ да сж по-високи отъ нашия аритметиченъ максимумъ (20), макаръ че надминаватъ познанията ни.

Човѣкъ се натъква въ свѣта не само върху познати и изучени нѣща, ами по-често се натъква на нови, непознати, неизследвани нѣща. И нашия малъкъ свѣтъ носи такива нѣща. . . Нека се срещнемъ съ непознатитѣ числа ей така. . . естествено, като свободно плаващи величини, които никого съ нищо не задължаватъ. . .

Така. . . Ще поставимъ ценитѣ, „ще кръщаме“ стоката, па нека всѣки работи споредъ силитѣ си.

Пан. Димитровъ — Варна.

На пазара.*)

— Деца, тая сутринъ, като идвахъ на училище, срещнахъ много хора съ праздни кошници. Тѣ бързаха за нѣкжде.

— На пазара отиватъ, г-нъ учителю!

— Защо днесъ отиваха на пазаръ, а не отиваха вчера?

— Днесъ е понеделникъ, понеделникъ. . . Днесъ има пазаръ, завикаха нѣкои досѣтливи първачета.

— Азъ съмъ ходилъ съ татко за ябълки на пазара. . .

— Ние живѣемъ до пазара.

— Тамъ продаватъ кокошки, сирене, ябълки. . . започна да изрежда Китка, като си свиваше прѣстченцата.

— Ами ти забрави да кажешъ за тикви, бързо добави Здравко, който се похвали, че си купили миналия понеделникъ отъ пазара една кола голѣми тикви. Други бързаха да кажатъ, какво още се продава. Това бѣха първитѣ разговори за пазара.

— Не искате ли и ние да идемъ на пазара?

*) Лекция по предм. учение въ I отд. на открито.

— Искаме, искаме, г-нь учителю, гръмна цѣлото отдѣление. Даже и най-свѣнливитѣ първаци си дигаха прѣстен-цата, та дано ме накаратъ да се съглася.

— Дигайте ржце, бе!... обадиha се нѣкои.

— Милке, ти защо не дигаашъ ржка, смушка я Софиа, която първа изказа желание. Гора отъ ржце!

— Добре, деца — ще идемъ, но азъ искамъ отъ васъ да ми покажете, кой ще бжде най-послушанъ, когато се редите по двама, а най-вече когато вървимъ изъ улицата.

— Всички, всички ще слушаме, г-нь учителю, убеждава-ше ме Вѣрка, която краси отдѣлението съ благовъзпитана-та си душичка. Следъ малко стигнахме на пазарището. Цѣ-лата панорама веднага обърна вниманието на първацитѣ.

— У! . . . че много хора има!

— И много кола съ дърва има, г-нь учителю!

— Страхъ ме е да не ме удари нѣкоя кола, забеляза малката Мика.

— Мама не ме взима никога на пазара, защото имало, луди коне, добави Людмилка.

— Ако никой не се отдѣля отъ другарчето си, нищо лошо не ще се случи, обърнахъ внимание на всички.

Трѣбваше да разгледаме пазара последователно, както ни се редѣха картинитѣ. Спрѣхме се до пазарището за дър-ва. Тукъ се нижеха като броеници въпроситѣ: отъ кжде сж дървата, колко ги продаватъ, за какво служатъ дързата и т. н. Имаше кола съ трѣстика, други пълни съ бѣли и жъл-ти тикви. Тукъ децата водиха разговоръ за тиквитѣ и трѣ-стиката.

— Нашата фурна е пълна съ тикви, г-нь учителю. Тати ги тури да се опекаатъ.

— Ние онзи день ядохме печена тиква, г-нь учителю. Бѣше много сладка, радостно извика Тодоръ.

— Отъ тиква правятъ и милина, г-нь учителю, обади се хрисимя Коста. Нѣкои се помжчиха да преброятъ колата съ дърва, а други ми съобщиха, че имало 11 кола съ тикви и 5 кола съ трѣстика.

Наблизу имаше цѣла камара рогозки; нѣкои отъ тѣхъ бѣха изправени.

— Г-нь учителю, какво е това изправеното? — запита Гочо, който не бѣ виждалъ рогозка.

— Абе ти не знаешъ ли — това е „хасъри“ за постила-не? Наля, г-нь учителю, обясняваше му Еленка, която виждала рогозка у бабини си.

На друго мѣсто разгледахме пазара на нови и вехти дрехи, които се продаватъ отъ арменци, цигани и др.

— Ха, тѣ тука продавали дрехитѣ и обувката, които ку-пуватъ отъ хората, шеговито забеляза Здравко.

Отидохме при грънчаритѣ. Тукъ децата, ококорили очички, съ най-голѣмо внимание наблюдаваха изложенитѣ грънци.

— Ехъ, че сж хубави тѣзи вазички! Ами я вижъ, г-нъ учителю, какви хубави стомни има! Изложени бѣха стомни, саксии, чашки, гювечи, грънета, прѣстени тенджери и др. Всички бѣха грижливо наредени, та обръщаха внимание не само на първацитѣ, но и на възрастнитѣ.

Наблизу около грънчарскитѣ издѣлия се продаваха праздни бѣчви за трушия. Децата заобиколиха продавача, който викаше: „Бѣчви за трушия, евтини бѣчви за трушия!“ Заведохме разговоръ за зеленчука. Всички пожелаха да отидемъ на зеленчуковия пазаръ — И тукъ весела панорама! Градинаритѣ съ викове привличаха внимание на минувачитѣ. Изнесли сж за проданъ купове зеле, лукъ, пиперъ, картофи, моркови и др. Голѣмо оживление!

— Я гледайте, деца, колко много хора имало и тукъ. Защо ли? Отъ де ли сж вземали толкова много зеле, лукъ, картофи? . . .

Всички първаци се надпреварваха да отговарятъ. Мнозина бързаха да ми се похвалятъ, че вече си приготвили трушия и че скоро щѣли да си купятъ и зеле. Обърнаха имъ вниманието куповетѣ рѣпа и алабашъ.

— Азъ съмъ ялъ стъргана рѣпа съ оцетъ. Много е сладка, г-нъ учителю. Друго първаче пожела да си купи алабашъ, като увѣряваше, че е по-хубавъ отъ рѣпата.

Обърнахъ вниманието на децата върху продажбата на зеленчуцитѣ. Едни се продаватъ на тегло, съ кантаръ (лукъ, пиперъ, домати, картофи), други — на брой (зеле, алабашъ, патладжани, празъ и др.).

Разгледахме изложенитѣ за проданъ есенни и зимни цѣття въ саксии. Тукъ наблизу имаше и разни плодове — ябълки, сливи, дюли — и мармаладъ отъ сливи. На друго мѣсто продавачи на сирене и кашкавалъ се надпреварваха да хвалятъ стоката си.

— Хей тамъ да отидемъ, г-нъ учителю, дето се продаватъ кокошки!

Продаваха се много домашни птици: кокошки, гъски, пуйки, патици, пилета.

— Г-нъ учителю, всички сж въ кафези, за да не бѣгатъ. — Разгледахме кафезитѣ, вратичкитѣ, разпредѣлението имъ. Едно започна да ми разправя за тѣхния курникъ, друго — за мрежения кафезъ на гъскитѣ имъ, а трето — че щѣли да си купятъ гъски да ги гоятъ.

— Ела тукъ, г-нъ учителю, тука продаватъ много яйца. Всички сж въ сандѣци.

По пѣтя къмъ училището всички бѣха подъ впечатленията отъ виденото. Едни приказваха за дървата, други — на пазара за тиквитѣ, трети — за грънетата и т. н.

На следния часъ въ училището раздѣлихме „голѣмия пазаръ“ на малки пазари:

1. пазаръ за дърва и тикви,
2. „ „ нови и вехти дрехи,
3. „ „ гърнета и стомни,
4. „ „ зеленчукъ,
5. „ „ пастърма и салами,
6. „ „ плодове,
7. „ „ сирене и кашкавалъ,
8. „ „ птици и яйца,

За всѣки пазаръ съставихме по едно устно съчинение.

Въ часа по рѣчна работа оставихъ децата по изборъ да възпроизведатъ съ пластелинъ по нѣщо отъ отдѣлните пазари. Бързо-бързо ржцетъ на малките първащи измоделираха много тиквички, крушки, ябълки, пиперки, яйца, орѣхи, рѣпи и др.

Презъ цѣлия часъ се води непринуденъ, оживенъ разговоръ за пазара.

Ант. Борлаковъ.

Яребица,

(Лекция въ III отд.)

Разработка. 1. — Миналата недѣля минахъ край могилицѣ. Изведнажъ изъ близката нива се чу гласъ— „къррр...“ и заплѣскаха крила. Изхвъркна цѣлъ орлякъ птици, прилични на кокошки. Слѣдъ малко тѣ кацнаха въ угаритѣ и се изпокриха между браздитѣ така, че азъ не можехъ да ги виждамъ.

— Яребици...

— Ние по жѣтва, г-нъ учителю, намѣрихме край единъ трънакъ яребици. Подгонихме ги, а тѣ бѣгатъ... Мушнаха се изъ нивитѣ и се изпокриха.

— Когато ходихме на разходка, видѣхме много яребици. Азъ ги подгонихъ; тѣ избѣгаха и се скриха въ горичката. Много силно бѣгатъ.

— Въ нашия бостанъ лѣтосъ идваха яребеци. Бати взе пушката и започна да ги варди. Една сутринъ уби три яребици. Сготвихме ги. Много сж вкусни — като кокошки.

— И татко уби зимасъ две яребици. Тѣ бѣха като сивички кокошки...

— И азъ съмъ виждалъ яребици. Тѣ обикалятъ рѣката. Подъ единъ трънъ намѣрихме мѣстото, дето спали. Изровили трапчинка сжщо, както кокошкитѣ.

— Въ „Куванлъка“ намѣрихме пера и крила отъ яребица...

.....

— Значи, мнозина сж виждали яребици.. Колко голѣми сж тѣ? — Колкото едно пиле. — Съ каква перошина сж покрити? — Съ сива. — Не, перушината на яребицата има и други бои. Ето на картината сж нарисувани две яребици. Разгледайте ги! — По гърба сж покрити съ сива перошина, напѣстрена съ кафяви капки и черни рѣзки. — Долната имъ страна е сива. — Едната яребица има на гърдитѣ си нѣколко кафяви петна, наредени като подкова. — Тя е мъжка, а другата е женска яребица.

— Вие сте виждали какъ хвърка яребицата. — Тя не може да хвърка, като враната или сараката. — Хвърчи тежко и низко надъ земята. — Не може да хвърчи дълго време. — Защо? — Крилата ѝ сж кжси.

— Но тя може да бѣга много силно. Защо? — Краката ѝ сж дебели и здрави. — Защо ли сж станали такива? — Защото яребицата ходи повече по земята, а рѣдко хвърчи. — Отъ много ходене краката имъ сж заякнали сжщо както на хората, които много пжтуватъ; който много ходи, краката му ставатъ яки.

— Защо ли яребицата ходи повече по земята?

— Тамъ си търси храна.

— Тя се храни съ зрънца, семенца, малки напѣкоми, червеи и зелени листца. Цѣль день тя тича отъ нива въ нива да търси храна.

— Споредъ храната е направена човката ѝ. — Тя е кжса, дебела и яка. Съ нея отрѣзва листцата, кълве семенцата и разтрошава зърната. На прѣститѣ си има яки тжпи нокти. Съ тѣхъ пѣкъ рови прѣстыта, когато търси червеи и семена.

Схващане — надписи: а. Де живѣе яребицата.

б. Съ какво се храни.

в. Тѣлото ѝ.

2. — Петъръ каза, че видѣлъ въ „Куванлъка“ пера и крила отъ яребица. Кой ли е разкжсалъ тая яребица?

— Може би, лисицата, а може би, и невѣстулката.

— Лисицата обича често да идва на ловъ въ полето. Тя върви изъ нивитѣ и дебне ловъ. Забележи нѣкжде яребици, тихичко се приближава до тѣхъ, хвърли се отгоре и ги разкжсва.

— Вранитѣ, сврацитѣ, соколитѣ и бухалитѣ сжщо нападатъ яребицитѣ.

Единъ день видѣхъ, какъ единъ соколъ улови яребица. Той се виеше надъ нивитѣ. Изведнажъ се спусна въ една нива, замаха крила и пакъ подхвъркна. Въ ноктитѣ си държеше яребица. Бухалтъ напада яребицитѣ ноше. Той ги намира, когато спятъ, спуска се и ги разкжсва.

Най голѣмъ врагъ на яребицитѣ е човѣкътъ. Той ги бие съ пушка или ги лови съ кучета, капани и примки.

— Какъ ли се пази яребицата отъ враговетъ си? — Донейде я запазва цвѣтътъ на парошината. Като се сгуши между буцитъ или сухата трѣва, тя мъчно се забелязва. Можете да минете край нея и пакъ да я не видите.

— Освенъ туй, яребицата чува и вижда много добре. Яребицитъ, които видѣхме въ царевичитъ, още отдалечъ ни усѣтиха и, преди да ги приближимъ, избѣгаха. . . .

— Веднажъ отидохме на ловъ съ бай Ж. На една поляна забелязахме яребици. Когато ги наближихме около триста крачки, тѣ подхвъркнаха и кацнаха по-далечъ. Опитавме се пакъ да ги наближимъ. Пакъ подхвъркнаха. Винаги когато кацаха на земята, на 20—30 крачки отъ другитъ яребици оставаха 2—3, които се разхождаха насамъ — нататъкъ. Щомъ тръгнѣхме къмъ тѣхъ, тѣ първи надаваха викъ: „къррр, кърр“ и отлетяваха. Следъ тѣхъ хвъркваха и другитъ. . . .

Схващане — надписи: а) Враговетъ на яребицитъ.

б) Какъ се пазятъ яребицитъ.

3. — Яребицитъ не живѣятъ много заедно. Пролѣтъ, щомъ започне да се топи снѣгътъ, тѣ се събиратъ на чифтове — по една мъжка и по една женска. Всѣки чифтъ си избира мѣсто за гнѣздо изъ словетъ на нивитъ, между трезата, подъ храститъ и трънацитъ. Изкопаватъ плитка трапчинка, постилатъ я съ суха трева; женската снася въ нея зеленикави яйца, напѣстрени съ кафяви и сиви капчици. Така боядисани, яйцата мъчно се забелязватъ въ гнѣздото. Това ги запазва донѣкжде отъ свракитъ, полскитъ мишки, невѣстулкитъ и други животни.

Женската мъти цѣли 26 дни. Тя излиза отъ гнѣздото си само веднажъ на день, за да си търси храна. Мъжката презъ това време обикаля гнѣздото и пази. Забележи ли опасностъ, веднага известява на другарката си.

Малкитъ яребички, щомъ се излупятъ, могатъ да ходятъ, да излизатъ отъ гнѣздото и да си взиматъ сами храна. Майката ги води изъ нивитъ, намира имъ зрънца, насѣкоми и червейчета и ги кара да ги кълватъ. Бащата ги пази и защитава отъ неприятели. Види ли неприятелъ, той излиза отпреде му, бѣга несамъ-нататъкъ и гледа да го залъже, докато майката събере пилцитъ си и ги скрие въ храсталака или тревата.

Следъ туй излиза и майката. Отива при бащата и гледа да залъже неприятеля. Родителитъ бѣгатъ напредъ, неприятелътъ — ако е лисица, невѣстулка или куче — тича следъ тѣхъ. Наближи ли ги, тѣ подхвъркватъ и кацатъ още по-далечъ. Така тѣ отдалечаватъ неприятеля отъ пилцитъ си. После подхвъркватъ високо и се връщатъ при децата си.

Когато поодрастнатъ, младитѣ яребички се пазятъ сами. Наближи ли ги врагъ, веднага подхвъркватъ, раздѣлятъ се на малки групички, отлетяватъ на различни страни, после се спускатъ долу и лѣгатъ на земята или гледатъ да се спасятъ съ бѣгъ. Щомъ мине опасността, бащата ги извиква; тѣ се обзидатъ и пакъ се събиратъ въ купъ.

До жътва яребичитѣ ходятъ изъ житнитѣ посѣви, после отиватъ изъ царевичитѣ и бостанитѣ. Презъ есенята се събиратъ изъ угаритѣ и се криятъ между браздитѣ.

Схващане — надписи: а) Гнѣздото на яребичитѣ.

б) Семейство на яребичката.

4. — Какъ ли прекарватъ зимата?

Когато падне снѣгъ, тѣ ровятъ снѣга и пасатъ поникналитѣ есенни посѣви. Ако снѣгътъ е дебелъ или пѣкъ ако върху него има ледена кора, тѣ не могатъ да го разравятъ и да си търсятъ храна. Тогава много отъ тѣхъ измиратъ отъ гладъ и студъ. Гладътъ ги кара да се приближаватъ край селата, да влизатъ въ крайселскитѣ градини и дворове.

Ето що ми разказа единъ селянинъ, който живѣе на края на селото:

„Преди две години настана люта зима. Снѣжна виялица върлува нѣколко дена наредъ и затрупа съ дебел прѣспит снѣгъ всичко: и пѣтища, и долинки, и храсти. Най-после виялицата престана, и небето се разясни. Когато отидохъ сутринта при купата плѣва, която бѣше на края на двора ми, намѣрихъ цѣло ято пренрѣзнали яребичи. Тѣ бѣха разровили сламата и бѣха се сгушили въ нея. Приближихъ ги. Опитахъ се да бѣгатъ, но следъ една-две крачки всички попадаха на земята. Изловихъ ги всички“ . . .

Единъ ловецъ разказва: „Зимата бѣше люта. Всичко бѣ покрито съ коравъ снѣгъ. При една трънка намѣрихъ цѣло ято яребичи. Щомъ ги наближихъ, тѣ подхвъркнаха на нѣколко крачки и попадаха на земята. Гладътъ ги бѣ изнурилъ. Гръмнахъ. . . Позалиха се три. Другитѣ напразниха само нѣколко крачки. Гръмнахъ втори, трети пѣтъ“. . .

Схваща — надписъ: Яребичитѣ зиме.

Общо схващане:

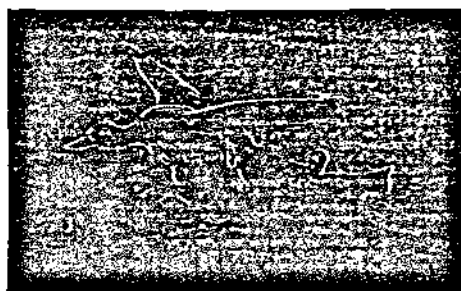
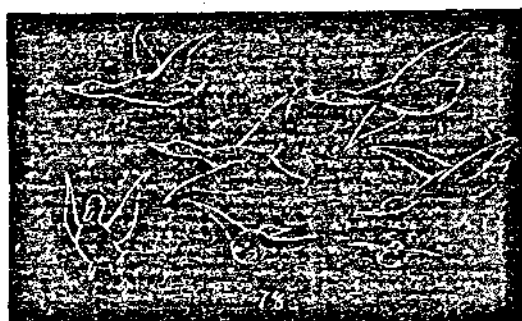
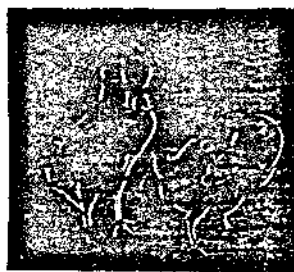
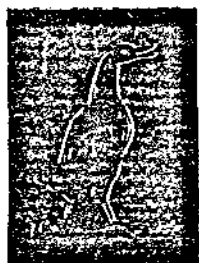
А. Рекапитулация: 1. Мѣстожителство. 2. Храна. 3. Тѣлото на яребичката. 4. Врагове. 5. Какъ се пази отъ врагове. 6. Гнѣздото и семейството на яребичката. 7. Яребичката зиме.

Б. Повторение въ новъ редъ: 1. Яребичката презъ пролѣтѣта. 2. Яребичката презъ лѣтото. 3. Яребичката презъ есенята. 4. Яребичката презъ зимата.

Ж. Аугебургъ.

Патици.

(Рисунки съ тебеширъ).

МОЛИТВИ.

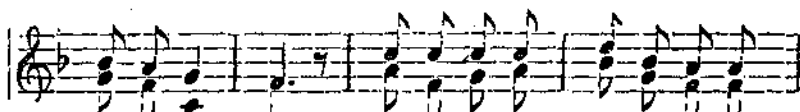
1. Царю небесни.

Полека-набожно.

Ал. Кръстевъ

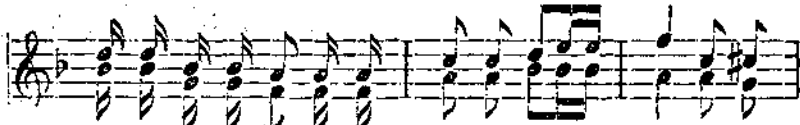
Ца-рю не-бес-ни, У-те-ши-те-лю, Духъ на

и-сти-на-та, Кой-то си на всѣ-къ-де и

всич-ко из-пъл-ня-вашъ, Съ-кро-ви-ще на

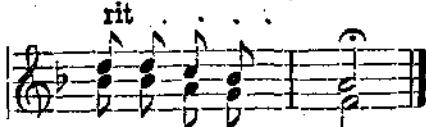
всич-ки добри-ни и По-да-те-лю на жи-во-та, дой.

ди и се все-ли в'насъ, о-чисти ни отъ всѣ-как-

ви лошеви-ни и спа-си, Бла-ги

на-ши-тъ ду-ши.

2. Преблаг и Господи.

Полека.

Ял. Кръстевъ

Есенни и зимни пѣсни.

1. Есень.

Andante.

Вел. Мянковъ

Де ли презъ морето
все пжувать още,
скитатъ по небето
цѣли дни и ноци?

Нито пѣсни пѣятъ,
нито сж красиви,
а пкъ още смѣятъ
да сж гордели.

А пкъ тукъ сж сбрани
пилцитѣ на двора —
и врабци, и врани
кацатъ по стобора.

Нека вѣтътъ вѣе
въ нашта пуста стрѣха —
птичкитѣ отъ нея
вече отлетѣха!

Дора Габе

2. Зимна картинка.

Умѣрено.

Вел. Мянковъ

Ти-хо, крот-ко снѣгъ ва-ли, вре-домъ

вси-чко по-бѣ-ли... по-бѣ-ли...

И въ полята,
и въ гори
дрѣмка тиха
зацари.

Често само
въ тозъ покой
се дочува
вълчи вой...

Тр. Симеоновъ.

3. Снѣжинки.

Весело.

Вел. Мянковъ

Хвър-катъ бѣ-ли пе-пе-руд-ки.

ма-хатъ ми съсъ кри-ла:

„Ний сме ве-се-ли и лу-ди.

вънъ при насъ е-ла!

При насъ румени играчи
припкатъ си и крещатъ,
и шейни, докле се сдрачи,
катъ стрели летятъ!

Хвъркатъ снѣжни пеперудки,
махатъ ми съ крила;
всѣки пѣй, зове и буди:
„скоро вѣнъ ела!“

Ранъ-Босилекъ

Анг. Друмевъ—София.

Хор а.

1. Воденичка.

Бързо.

Добри Христовъ

Ей тамъ, де по-то-че мал-ко пѣ-ни
се из-ви-ра, де в'го-ри-ца кит-на
гжс-та жи-во се про-ви-ра.

Тамъ въ долчето до баира,
сгушена самичка,
бързо трака и не спира
наш'та воденичка.

Сутринъ рано, вечеръ късно
тя не спира — мели
брашънце ни тя приготвя,
че сме огладнѣли.

Игра. Децата сж наредени въ кръгъ, заловени за ръце,
за хоро. Движението започва съ посока въ дѣсно.

ЕЙ ТАМЪ, ДЕ ПОТОЧЕ МАЛКО ПѢНИ СЕ, ИЗВИРА.

1. Една крачка съ дѣсния кракъ въ дѣсно — ЕЙ
2. Лѣвиятъ кракъ се кръстосва предъ дѣсния — ТАМЪ
3. Една крачка съ дѣсния кракъ въ дѣсно — ДЕ
4. Лѣвиятъ кракъ се кръстосва задъ дѣсния — ПО
5. Една крачка съ дѣсния кракъ въ дѣсно — ТО
6. Лѣвиятъ кракъ се кръстосва предъ дѣсния — ЧЕ
7. Една крачка съ дѣсния кракъ въ дѣсно — МАЛ-
8. Лѣвиятъ кракъ се прибира при дѣсния — КО

1. Една крачка съ лѣвия кракъ въ лѣво — ПЪ
2. Дѣсниятъ кракъ се прибира при лѣвия — НИ
3. Една крачка съ лѣвия кракъ въ лѣво — СЕ
4. Дѣсниятъ кракъ се прибира при лѣвия съ ударъ
въ петитъ — ИЗ-
5. Осемъ последователни бързи удара въ земята на
мѣсто съ двата крака, като се започне съ дѣсниятъ
кракъ — ВИ-
6. Още осемъ последователни бързи удари въ зе-
мята на мѣсто съ двата крака, като се започне съ
лѣвия кракъ — РА.

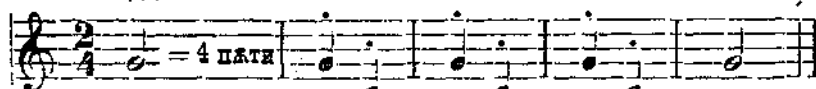
Описанитѣ стѣпки въ първитѣ два стиха се повтарятъ и при вторитѣ два стиха отъ първия куплетъ.

Сщото хоро се играе и при останалитѣ куплети.

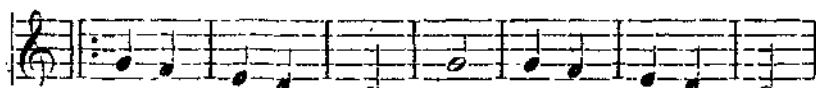
2. Сбирайте се, моми . . .

Бързо.

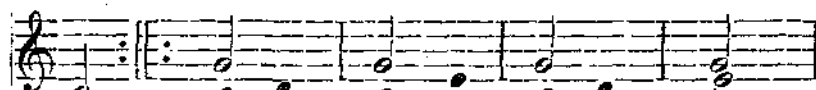
Добри Христовъ

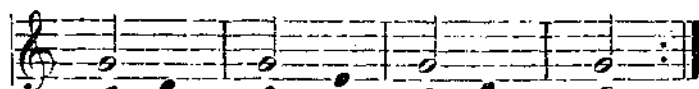
Хей! Тра ла ла ла ла ла ла

Чуй-те гай-да сви-ри, сви-ри и го-во-

ри Тра ла ла ла ла ла ла

ла ла ла ла ла ла ла

2. Хей! Трала, лила, лила, ла.

Сбирайте се, моми, хоро залюлѣйте! Трала . . .

3. Хей! Трала . . .

И момци канете, кротко заиграйте!

4. Хей! Трала . . .

Залюлѣ се хоро, пѣстро катъ градинка.

5. Моми кротко тропатъ, а момци подскачатъ.
6. Пусто хоро буйно, не е за гледане.
7. Хей, че идатъ старци, хоро да погледатъ.
8. И тѣ се залавятъ, хоро залюляватъ.

Игра. Децата сж заловени за ржце въ кръгъ — за хоро.

I. ЧАСТЪ. Коронката „ХЕЙ“! ще се пѣе 4 пѣти, като половина нота (4 такта). На всѣко „ХЕЙ“! децата тропатъ на мѣсто 3 пѣти: съ дѣсния, лѣвия и пакъ дѣсния кракъ (подобно на ржченица); на втория пѣтъ „ХЕЙ“! — повтарятъ тропането, като започнатъ съ лѣвия кракъ, дѣсния и пакъ лѣвия и още два пѣти на останалитѣ два пѣти „ХЕЙ“ (по три тропания).

Четиритѣ такта на мѣсто „ХЕЙ“! се броятъ: 1. 2. 3. 4. по едно на всѣко „ХЕЙ“, или на всѣко броене се правятъ 3 тропания.

II. ЧАСТЪ „Трала - ла - ла - ла - ла - ла“. Играе се само въ дѣсно. Брои се: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8. (На всѣка четвъртина нота по едно).

- Стѣпки:
1. Крачка въ дѣсно съ дѣсния кракъ.
 2. Лѣвиятъ кракъ да се кръстоса задъ дѣсния.
 3. Крачка въ дѣсно съ дѣсния кракъ.
 4. Лѣвиятъ кракъ да се кръстоса предъ дѣсния.
 5. Крачка въ дѣсно съ дѣсния кракъ.
 6. Лѣвиятъ кракъ да се кръстоса задъ дѣсния.
 7. Крачка въ дѣсно съ дѣсния кракъ.
 8. Лѣвиятъ кракъ да се кръстоса предъ дѣсния.

III. ЧАСТЪ. „Чуйте, гайда свирѣ“. Играе се и въ дѣсно и въ лѣво. Брои се: 1, 2, 3, 4. въ дѣсно и 1, 2, 3, 4. — въ лѣво, на всѣка четвъртинка нота; половината нота се брои като две четвъртинки.

- Стѣпки: а) въ дѣсно:
1. Крачка въ дѣсно съ дѣсния кракъ
 2. Лѣвиятъ кракъ се прибира при дѣсния.
 3. Крачка въ дѣсно съ дѣсния кракъ.
 4. Подскокъ на дѣсния кракъ на мѣсто, а лѣвиятъ се повдига кръстосанъ предъ дѣсния.

- б) въ лѣво:
1. Крачка въ лѣво съ лѣвия кракъ
 2. Дѣсниятъ кракъ се прибира при лѣвия.
 3. Крачка въ лѣво съ лѣвия кракъ
 4. Подскокъ на лѣвия кракъ, а дѣсниятъ се повдига кръстосанъ предъ лѣвия.

„Свирѣ и говори“: Повтарятъ се сжщитѣ стѣпки на „Чуйте, гайда свирѣ“.

IV. ЧАСТЪ. „Трала ла - ла - ла . . .“. Играе се въ дѣсно и въ лѣво. Брои се: 1, 2, + 1, 2, 3, 4. — за дѣсно и още

единъ пжтъ 1, 2 + 1, 2, 3, 4 — въ лѣво.

Стжпки: а) въ дѣсно: 1. Три тропания въ дѣсно (съ дѣсния кракъ, лѣвия и пакъ дѣсния; сжжитѣ стжпки, както на „Хей“).

2. Три тропания въ дѣсно, като се започне съ лѣвия кракъ, дѣсния и пакъ лѣвия.

1. Крачка въ дѣсно съ дѣсния кракъ.

2. Лѣвиятъ кракъ се прибира при дѣсния.

3. Крачка въ дѣсно съ дѣсния кракъ.

4. Лѣвиятъ кракъ се прибира при дѣсния съ ударъ на петитѣ на двата крака.

б) въ лѣво: 1. Три тропания въ лѣво, като се започне съ лѣвия кракъ, дѣсния и пакъ лѣвия.

2. Три тропания въ лѣво съ дѣсния кракъ, лѣвия и пакъ дѣсния.

1. Крачка въ лѣво съ лѣвия кракъ.

2. Дѣсниятъ кракъ да се прибере при лѣвия.

3. Крачка въ лѣво съ лѣвия кракъ.

4. Дѣсниятъ кракъ да се прибере при лѣвия съ ударъ на петитѣ на двата крака.

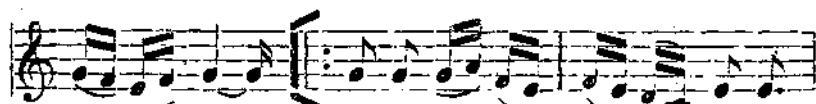
3. На хорце

Бързо

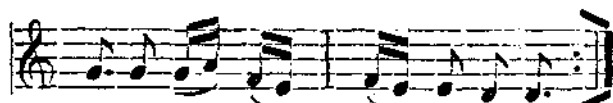
Хр. Илиевъ

Дай-те всич-ки тукъ рж-це да се хва-немъ

на хор-це. Хай-де хо-па, хо-па, хопъ, хопъ

хай-де тро-па, тро-па тропъ, тропъ.

Имаме си цигуларъ,
Мишу нашъ, познайникъ старъ.
Хайде, хопа, хопа, хопъ, хопъ,
хайде, тропа, тропа, тропъ, тропъ.

Тр. Симеоновъ.

Децата сж наредени въ кръгъ съ лице къмъ кръга.

I КУПЛЕТЪ,

„Дайте всички“ — плъскатъ съ ржце 4 пжти предъ тѣлото;

„тукъ ржце“ — плъскатъ още 4 пжти съ ржце предъ тѣлото.

„Да се“ хванемъ“

„на хорце“ — хващатъ се за ржце, повдигатъ ги на височина на раменетъ и ги движатъ леко нагоре и надолу въ ритма на пѣсенята.

„Хайде, хопа“ — правятъ 4 стѣпки въ дѣсно: една съ дѣсния кракъ, после прибиратъ лѣвия при дѣсния, прави се още една стѣпка съ дѣсния кракъ въ дѣсно и на четвъртото време прибиратъ лѣвия кракъ при дѣсния.

„Хопа, хопъ, хопъ“ — сжщитъ стѣпки въ лѣво, като се започне съ лѣвия кракъ, прибира се дѣсния, после се прави още една стѣпка съ лѣвия кракъ въ лѣво и на четвъртото време се прибира дѣсния кракъ при лѣвия.

II КУПЛЕТЪ

„Имаме си“ — децата се държатъ заловени за ржце въ кръгъ. На думитъ „имаме си“ тѣ извиватъ трупа си въ дѣсно и обръщатъ глава къмъ съседа си въ дѣсна страна, каточели искатъ да кажатъ нѣщо.

„Цигуларъ“ — обръщатъ главата си напредъ и имитиратъ съ ржце свирене съ цигулка; съ дѣсната ржка тѣ правятъ движение, каточели теглятъ лжкъ върху цигулката: единъ пжтъ нагоре „ци“, после надолу — „гу“, трети пжтъ, пакъ нагоре „ларъ“ и четвърти пжтъ надолу.

„Мишу нашъ познайникъ старъ“ — залавятъ се отново за ржце (на хоро), извиватъ трупа въ лѣво и навеждатъ главата си сжщо въ лѣво къмъ съседа си, за да му кажатъ за Мишу. . .“

„Хайде, хопа“

„хопа, хопъ, хопъ“.

„Хайде, тропа“

„тропъ, тропъ“. — Сжщо както по-рано.

Сев. И Самарджиева — Шуменъ.

Урокъ по гимнастика въ II прогимназиаленъ класъ.

Планъ: 1. Строяване въ двуредиченъ строй и измѣняване посоката.

2. Разчитане на групи и разреждаване.

3. Хармонични упражнения.

4. Въ редици по 8 образуване вериги и стѣпка съ подскачане.

5. Прескачане безъ засилване.

6. Игра.

7. Дихателни упражненія.

Разработка. — Класъ въ две редици — строй *се!* *Мирно!* На дѣсно равнисъ! *Мирно!* На дѣсно. . . на лѣво. . . *кржгомъ.* . . . (това се повтаря нѣколко пѣти, измѣнява се посоката на мѣсто.) *Свободно!* (измѣняване посоката въ движение съ маршируване по посока стѣнитѣ на салона) — *Мирно!* На дѣсно! *Напредъ* ходомъ, *маршъ!* *Едно, две; едно, две.* . . и т. н. — Класъ, *стой!* — *Едно, две.* На лѣво! *Отъ дѣсно къмъ лѣво* по 4 на групи *преброй се!* По 4 на дѣсно! *Отъ срѣдата съ бързи крачки въ лѣво и дѣсно* на две рѣще *разстояние* — *разредисъ!* *Рѣцетѣ долу.* На лѣво! *Свободно.*

Хармонични упражнения. I. Изходно положѣние — рѣще *отпредъ горе.* 1. Пълно *клѣкане*, рѣще *напредъ.* 2. *Изправяне*, рѣще *горе* (повтаря се 12 пѣти.) *Свободно, мирно.* II Изходно положѣние — рѣще *отстрани горе.* 1 Пълно *клѣкане*, рѣще *въ страни.* 2, *Изправяне*, рѣще *горе.* (Повтаря се 12 пѣти.) *Свободно. Мирно.* III Основно положѣние — *поставяне лѣви кракъ въ лѣво*, рѣще *отстрани горе.* 1. *Извиване трупа въ лѣво*, пълно *навеждане напредъ*, рѣще *въ страни.* 2. *Обръщане трупа напредъ*, рѣще *горе* (повтаря се 12 пѣти.) *Свободно. Мирно!* IV. *Противоравно на III* (повтаря се 12 пѣти.) *Свободно! Мирно!* V. Основно положѣние — съ *подскокъ*, *разкраченъ стоежъ*, рѣще *отстрани горе.* 1. *Извиване тѣлото въ лѣво*, пълно *навеждане*, рѣще *въ страни.* 2. *изправяне и обръщане тѣлото напредъ*, рѣцетѣ *горе.* 3. *Извиване тѣлото въ дѣсно*, пълно *навеждане*, рѣцетѣ *въ страни.* 4. *Походно положѣние* (повтаря се 12 пѣти). *Рѣцетѣ долу!* *Свободно. Класъ, мирно! Кржгомъ! Къмъ срѣдата съгъстисъ!* *Напредъ-ходомъ, маршъ!* — *Едно, две, едно, две.* . . По 4 *навънъ* — лѣви, дѣсни. — По 8 *навътре* — едно, две Класъ, *стой!* *Едно две.* (Съ *контра маршъ* *заставатъ въ редици по 8).*

— Да си повторимъ *стѣпка съ подскачане.* (Поставя се лѣвия кракъ *напредъ.* 2. *Подскокъ на сѣщия, а дѣсниятъ свитъ*

въ колѣното. Сжщото се прави съ дѣсния кракъ, Тактува се едно, две, или лѣви подскокъ, дѣсни подскокъ и т. н.) Хванете се за ржце отзадъ, да образувате верига. Стѣпка съ подскачане — едно, две и т. н. (повтаря се нѣколко пжти). Класъ; стой! — Едно, две. Ржцетѣ долу! Кржгомъ! Хващане за ржце. Повтаряне сжщитѣ стѣпки — едно, две, едно, две. . . т. н. Класъ стой! Едно две. Ржцетѣ долу. Свободно. Класъ; мирно! Напредъ — ходомъ, маршъ; едно, две; едно, две. . . т. н. По 4 навѣтъ по посока стѣнитѣ на салона. По 4 навѣтре! — Едно, две. . . По двама навѣтъ! — Едно, две. . . т. н. По двама навѣтрве! Едно две. . . т. н. (Чрезъ контра маршъ прѣстрояване въ колона по двама. Класъ, стой! На лѣво! Първата редица напредъ — ходомъ, маршъ! Едно две. . . т. н. Редица, стой! Кржгомъ! Свободно! Сега ще прѣповторимъ прѣскачане вжже 55 см. безъ засилване. Изреждатъ се всички ученици. Класъ, свободно.

Ще играемъ играта „Пренасяне яйца отъ едно пълно гнѣздо въ друго“. Играчитѣ се нареждатъ въ две срѣшуположни редици на разстояние отъ 5 до 6 крачки. Всѣка редица начертава на фланговетѣ си по едно колело, тъй че всѣка да има по две колела. Колелата на редицитѣ да стоятъ отъ двата фланга на една линия. Въ едно отъ колелата редицитѣ поставятъ петъ камъчета, тъй че срѣшуположното колело на противната група да бжде праздно. По единъ играчъ отъ едната група отива въ празното колело, а при удряне ржцетѣ отъ ржководителя играчитѣ се затичватъ къмъ кржгчето съ камъчетата, отдѣто взематъ по едно камъче и се връщатъ моментално въ празното колело, дето оставатъ камъчето. Новово се връщатъ, взематъ пакъ едно камъче и го оставатъ въ празното, докато всичкитѣ бждатъ пренесени. Играчътъ, който пренесе за най-кжсо време камъчетата, е победителъ. Камъчетата да се слагатъ на земята, но не и да се подхвърлятъ.

Изреждатъ се всички ученици. Ако има време, играта се продължава, сътезаватъ се победителитѣ.

Следъ свършване на играта. — Свободно! (Прибиратъ се камъчетата.) Класъ, мирно! Въ лѣво и дѣсно на две ржце разстояние — разредисъ! Ржцетѣ долу.

Дихателни упражнения: 1. Мирисане цвѣта — ржце кръстосани отзадъ на кръста. 1. Дълбоко вдишване въздухъ презъ носа 2. Издишане презъ устата (повтара се нѣколко пжти).

II. Изходно положение ржце напредъ, длани допрѣни. 1. Вдишване, разтваряне ржце, колкото е възможно въ страни, повдигане на прѣсти. 2. Издишване — стоежъ на цѣли стѣпала, ржцетѣ въ изходно положение. (Повтаря се нѣколко пжти). — Свободно. Мирно! Първата редица напредъ — ходомъ, маршъ! — Едно, две. . . Редица, стой! Кржгомъ! Класъ, здравей! Свободни стѣ!

Д. Марчевски — София.

Есененъ день.

(Изъ практиката ми въ I прог. клась)

Вали проливенъ дъждъ. Азъ бързамъ къмъ училище. Въ стаята заварвамъ децата измокрени и, като никога, притихнали. Въ жгъла разпънати нѣколко чадъра. Имаме писане. Азъ скривамъ книжката, отъ която мислѣхъ да прочета едно разказче, и промѣнямъ темата за съчинение. Стъклата на прозореца се обливатъ отъ дъжда.

— Вали. . . Вие сте се поизмокрили.

— И вие.

— Днесъ е много хладно.

— Есенъ е вече.

— Да, есенъ е вече. Искате ли да напишемъ нѣщо за днешния есененъ день? — Искаме. — Личеше ли още отъ тази сутринъ, че ще вали дъждъ? — Личеше: тази сутринъ по небето се трупаха черни облаци. — Какво забелязахте вие подъ дърветата изъ улицата? — Вѣтърътъ развѣваше пожълтѣлитѣ листа на дърветата. — А когато тръгнахте за училище? — Когато тръгнахме за училище, завалѣ силенъ дъждъ. — Забелязахте ли, какъ вървѣха хората изъ улицитѣ? — Хората бързаха изъ улицитѣ. — Какъ мислите, весели ли сж повечето отъ хората сега? — Хората сж угрижени, — За какво ги подсъща вѣтърътъ и дъждътъ? — Вѣтърътъ ги прдсъща за студената зима. — А какво трѣбва да си приготвятъ тѣ? — Тѣ трѣбва да си приготвятъ зимнина. — Ами децата радватъ ли се на днешния есененъ день? — Защо не се радватъ тѣ? — Защото не могатъ да излѣзатъ да играятъ. На нѣкои обущата сж скжсани. — Така, ето вижте, още вали. Искамъ сега накратко, съ кжси изречения, да опишете днешния есененъ день. Какво заглавие да сложимъ на нашето съчинение? — Днешниятъ есененъ день. — Азъ ще го запиша на черната дъска. Работете! — Ами за есенъта да пишемъ ли? — пита Радка, захапала перодръжката. — Нали казахъ, ще опишете днешния есененъ день: какъ тази сутринъ не можахме да видимъ слънцето, защото облацитѣ го затулиха, какъ задуха студениятъ вѣтъръ, а следъ него завалѣ дъждъ, после какъ сега вали, и ти какво мислишъ, като гледашъ тъмнитѣ облаци и дъжда. Всѣки както иска, така ще започне. Работете!

— Кой ще стане да прочете своето съчинение?

Днешниятъ есененъ день.

Тази сутринъ, когато тръгнахъ за училище, азъ видѣхъ, че небето е покрито съ черни облаци. Студенъ вѣтъръ вдигаше прахъ изъ улицата, но подиръ малко завале дъждъ. До като стигна на училище азъ се измокрихъ. И другитѣ ученици се измокрили. На хората не имъ е добре сега, и децата не се радватъ.

— Вие чухте съчинението на вашия другаръ; нека сега да го разкритикуваме. Азъ ще го прочета още единъ пътъ. Ако залича заглавието, ще разбере ли нѣкой, че се говори за есененъ, а не за другъ день?—Нѣма да разбере. Трѣбва да се спомене нѣщо за есенъта, напр., да се каже: „Студенъ есененъ день. . .“ — Така, тогава ще кажемъ, че съдържанието на съчинението отговаря на заглавието. Ще четемъ по отдѣлно изреченията, ще ги поправяме и ще видимъ, дали нѣма нѣкои мисли, които да не се отнасятъ къмъ самото съчинение.—Хубаво ли е първото изречение? — Хубаво е. Трѣбва ли да се сложатъ нѣкъде запетайки?—Предъ „че“ и предъ „когато“. Правимъ и другата правописна поправка до края на съчинението, като изтъкваме правописнитѣ особености на думитѣ.

— Другъ да прочетете съчинението си!... Чети, Марийке!

Днешниятъ есененъ день.

Азъ седя въ учебната стая. Студено е. Силенъ дъждъ облива прозорцитѣ на стаята. Черни облаци сж се надвесили надъ града. Есенъ е сега. Когато идвахъ къмъ училище, азъ видѣхъ много хора сгушени, които бързаха изъ улицата. Скоро ще дойде зимата, затова трѣбва да си приготвятъ зимнина. И на децата не имъ е весело презъ този есененъ день. Много деца нѣматъ здрави обушки.

— Хареса ли ви Марийкиното съчинение? — Много ни хареса. — Приличатъ ли си съчиненията на Марийка и Любена?—Не си много приличатъ.—По какво се различаватъ? — Любенъ започва съчинението съ излизането си изъ кѣщи, а Марийка разказва отъ училищната стая. — Кое ви повече харесва? — Марийкиното съчинение.—Защо? — Накарва ни повече да се замислимъ. — Да поправимъ грѣшкитѣ, ако Марийка е направила такива!

Сега да прочетемъ друго съчинение!

Здр. Атанасовъ — София.

Изречение.

(Лекция въ I прог. класъ).

Братя и сестра.

Два сж бора редъ по редомъ расли,
 между тѣхъ е ела тънковита.
 Бори расли горе на високо,
 засланияли ела тънковита
 отъ зли бури, отъ студени вѣтри,
 да ѝ вѣтри върши не пребиятъ,
 да ѝ бури клони не поломятъ.
 Не сж били два бора високи,
 но сж били два братя рождени,
 помежду имъ — Елица сестрица.
 Мила сестра братя засланияли
 отъ зли хули, студени речи,
 да ѝ хули име не похулятъ,
 да ѝ речи слава не погубятъ.

Два бора редъ по редомъ	сж расли
между тѣхъ ела тънковита	е
Бори горе на високо	расли
ела тънковита отъ зли бури	
отъ студени вѣтри	засланияли
да ѝ вѣтри върши	не пребиятъ,
да ѝ бури клони	не поломятъ.
Два бора високи	не сж били,
но два братя рождени	сж били.
помежду имъ Елица сестрица	
Мила сестра братя отъ	
зли хули, отъ студени речи	засланияли,
да ѝ хули име	не похулятъ,
да ѝ речи слава	не погубятъ.

— Цѣлото горно стихотворение при повтарянето е раздѣлено на две групи: въ първата сж поставени по много думи, а въ втората — почти по една отъ всѣка негова часть. Обърнете внимание, кжде има по-голѣма смисълъ!

— Да. Смисълъта е на първо мѣсто въ думата, която показва работа или почивка (действие или състояние) — въ *маюла*. За глагола по-нататъкъ ще учимъ повече. Сега да се запомни само, че той има най-голѣмо значение за даване смисълъ на всичко, което говоримъ. Други имена ние можемъ да изказваме, колкото щемъ, но смисълъ ще вложимъ въ изказването само тогава, когато употребимъ и подходящи глаголи. Понѣкога смисълъ влагаме даже, ако изкажемъ

само глаголи. Напримѣръ, имената: азъ, книга, история и др. сами нѣматъ смисълъ. Такава получаватъ само съ думата „чета“, която и сама има смисълъ

— Прочетете още веднажъ първата група думи, за да видите, колкото непълна е тѣхната мисълъ безъ съответнитѣ глаголи, които сме поставили настрѣща — въвъ втората група, макаръ че между имената сж и точнитѣ нѣща — предметитѣ, за които се отнасятъ съответнитѣ глаголи.

За „Два бора“ се отнася глаголътъ „сж расли“;

за „Ела“ „ „ „ е;

за „Бори“ „ „ „ расли;

за сжщитѣ „ „ „ засланияли и пр. и пр.

Тѣзи нѣща, за които се отнасятъ или изказватъ глаголитѣ, сж предметитѣ, за които се говори. Тукъ думата „предмети“ не се разбира само за такива предмети, които ние виждаме, пипаме и изобщо усѣщаме съ нѣкой сътивъ, а и за всѣко нѣщо — усѣщано или само мислено, щомъ за него можемъ да напомнимъ и изкажемъ нѣкакъвъ глаголъ. Напр., такива граматически предмети сж и следнитѣ: дума, обичъ, милость, вѣтъръ, шумъ, пѣсень и пр. Изкажете за всѣки отъ тѣзи предмети по единъ глаголъ!

— За кои предмети се говори въ последнитѣ две изречения?

— Какви сж тѣзи предмети?

Въ кое изречение сж думитѣ: сж редъ по два, редомъ, бора, расли? Сега тѣ даватъ ли мисълъ? Защо не даватъ мисълъ?

— Разбъркайте реда на думитѣ, за да се изгуби мисълъта имъ при второто изречение! — При третото! Така говоримъ ли?

— Само при кои условия ние получаваме мисълъ отъ думитѣ?

— Да. Такава редица думи, която съ помощта на глаголъ дава мисълъ, се нарича *изречение*.

— Колко изречения има въ взетото за примѣръ стихотворение „Братя и сестра“?

— Прочитайте едно по едно изреченията и подчертайте съ по две черти глаголитѣ въ тѣхъ, а съ по една черта — имената на предметитѣ, за които сж изказани тѣзи глаголи, или изобщо цѣлитѣ изречения.

— Извлѣчете отъ четивото „Златко“ 5 глагола и прибавете тѣзи глаголи къмъ други нѣкои имена на предмети, за да се получатъ нови изречения.

— Извлѣчете отъ сжщото четиво 5 имена на предмети и прибавете къмъ тѣхъ глаголи, за да станатъ изречения!

— Вземете името на предмета отъ първото изречение и поставете къмъ него другъ съответенъ глаголъ, за да се образува изречение!

— Вземете глагола отъ второто изречение и поставете къмъ него име на другъ нѣкой предметъ, за да се получи друго изречение!

— Може ли да се каже за всѣки предметъ всѣки глаголъ?

— А за всѣки глаголъ името на всѣки предметъ?

— Да. За изречение се подбиратъ само съответни думи.

— Ами можете ли всѣкакъ да наредите думитѣ на едно изречение?

— Да. Нуженъ е редъ на думитѣ при всѣко изречение.

— И така, колко условия трѣбва да изпълнимъ, за да получимъ изречение?

— Кое е първото? — Глаголъ.

— Второто? — Съответни думи.

— Трето? — Добро подреждане на думитѣ.

— При всѣко съчиняване на изречения който най-добре изпълни тѣзи три условия, ще има най-добре съчинени изречения!

П. Ат. Бумовъ—с. Етъръ (Габровско)

Грижи на царь Крума за вътрешната уредба на България.

Преподавамъ история въ II кл. Ръководя се отъ това, ученицитѣ да участвуватъ въ работата, да сравняватъ миналитѣ исторически моменти съ настоящето и да извличатъ нуждната поука. Частно съ тази лекция искамъ да наблегна на алкоолния въпросъ, който се слага вече за разрешеніе предъ всѣки човѣкъ, народъ и държава.

— За какво се грижилъ царь Крумъ?

— Той се е грижилъ да разшири българската държава.

— Докжде достигнала тя?

— Царь Крумъ съ войската си достигналъ до стениѣ на Цариградъ и присъединилъ къмъ държавата си цѣла сегашна Южна България.

— Какво трѣбвало да прави съ тази голѣма вече държава?

— Той трѣбвало да се погрижи за нейната вътрешна уредба.

— Значи, какъвъ ще бжде новия урокъ?

— Новия урокъ ще бжде: „Грижи на царь Крума за вътрешната уредба на България“. (Написвамъ го на дъската).

— А по-рано не се ли е грижилъ?

— По-рано се грижилъ, но сага трѣбвало нѣщо повече.

- Защо?
- Защото отъ постояннитъ войни населението обеднѣло, намалѣло и почнало да води лошъ животъ.
- Какво донасятъ войнитъ на хората?
- Тѣ донасятъ само злини.
- На какво се научаватъ хората тамъ?
- Да убиватъ.
- Още?
- Да грабятъ чуждото.
- Още?
- Да пиянствуватъ и водятъ лошъ животъ.
- Какъ царъ Крумъ е премахналъ тѣзи злини?
- Той заповѣдалъ на народа да не ги върши.
- Какъ се наричатъ царскитъ заповѣди?
- Царскитъ заповѣди се наричатъ закони.
- Въ кои държави царскитъ заповѣди сж закони?
- Въ държавитъ, кждето самъ царьтъ управлява страната.
- Какъ се нарича такова управление?
- Такова управление се нарича монархическо неограничено.
- Какво, значи, издалъ царъ Крумъ?
- Той издалъ първитъ български закони.
- А написалъ ли ги той, за да ги четатъ хората?
- Написалъ ги.
- Вѣрно ли каза Добри?
- Не.
- Защо?
- Защото българитъ тогава не знаели да пишатъ.
- Какъ е рагласилъ тогава законитъ между населението?
- Той пратилъ пратеници да съобщатъ законитъ на всѣки областенъ управителъ, а тѣ на населението.
- Тѣй както сега кметътъ съобщава на селянитъ различнитъ заповѣди.
- Добре. Сега да разгледаме, какви закони е издалъ, Казахме, че хората се научили въ войнитъ да убиватъ и крадатъ. Какъвъ ли законъ е издалъ царъ Крумъ?
- Той издалъ законъ противъ кражбата и убийството.
- Какво правятъ сега съ оногова, който убие или открадне?
- Сждятъ го и го затварятъ въ тъмница — затворъ.
- А тогава? Азъ ще ви кажа.
- Когото залавяли въ кражба, причупвали му ржцетъ.
- Но, г-нъ учителю, това е много жестоко.
- Да, жестоко! Но можете ли ми каза защо?
- Защото, когато накажатъ единъ, а другитъ видятъ, нѣма вече никой да отиде да краде.
- Добре. Сега другъ законъ. Отъ войницитъ имало много бедни. Какъ ли се прехранвали?

— Тѣ ходили да просятъ.

— Понеже били много, царьтъ искалъ да ги премахне. Знаете ли какъ?

— Той далъ много пари на всѣкиго.

— Но паритѣ нали ще се свършатъ, като не се печелятъ нови? Тогава?

— Азъ ще ви кажа. Той далъ на всички просящи земя и ги накаралъ да я работятъ и да се прехранватъ. Така той премахналъ просяцитѣ.

— Г-нъ учителю, защо не направятъ и сега тъй?

— По този въпросъ ще говоримъ идната година, когато учимъ гражданско учение.

— Сега да разгледаме най-важния законъ, за който сме говорили въ дружеството ни. Кой е той?

— Противъ пиянството.

— Кое го накарало да издаде такъвъ законъ?

— Поуката отъ една война. Когато Крумъ водилъ война съ аваритѣ, българитѣ били победени. Всички авари се събрали да празнуватъ победата си и се изпонапили. Въ това време храбриятъ български царь Крумъ събралъ разпръснатата си войска и ги нападналъ, разбилъ ги и ги пленилъ заедно съ всичкитѣ ить материали—бойни и хранителни.

Всички това накарало българскиятъ царь да издаде законъ противъ пиянството.

— Какъвъ билъ той?

— Да се изкоренятъ всички лозя, за да нѣма пиянство.

— Дали съ този законъ то се изкоренило?

— Не.

— Защо?

— Защото хората могатъ да си купятъ отъ друга държава

— Но тогава дали сж могли да сторятъ това?

— Можели, но много по-мъчно, отколкото сега.

— Значи, какви сж били законитѣ на царь Крума?

— Тѣ били много строги и много добри за онова време.

— А защо не и за сега?

— Защото сега не могатъ да се изкоренятъ лозята.

— А какъ ще се премахне пиянството?

— Сега ще премахнемъ пиянството, като не произвеждаме и не употребяваме спиртни пития.

— Сега само съ едно изречение да се характеризира царь Крумъ.

— *Българскиятъ царь Крумъ билъ добъръ военнопочиналецъ и още по-добъръ държавникъ.*

— Единъ да разкаже това, което научихме този часъ.

— Стига! Другъ да продължи. Сега пъкъ единъ да разкаже цѣлия урокъ.

ИЗЪ УЧИЛИЩЕТО И ЖИВОТА.

Новото училище въ Швейцария. Въ голѣмото съвременно движение за обнова на училището родината на Русо и Песталоци стои на предно мѣсто. Ръководителъ на движението тамъ е Женевскиятъ педагогически институтъ „Жанъ Жакъ Русо“. Той е центъръ за разработка на новитѣ педагогически идеи, лаборатория за психологически и педагогически изследвания — фаръ, който освѣтява и сочи пътя на бъдещето училище. Въ и около него работятъ дейци съ свѣтвна известностъ, като *Едуардъ Клапаредъ*, педагогъ и психологъ, професоръ въ Женевския университетъ и ръководителъ на института, *Адолфъ Ферриеръ*, социологъ и педагогъ, директоръ на Международното бюро за новитѣ училища, *Пиеръ Бове* (P. Bovet), педагогъ, директоръ на института, възпитателкитѣ *Дескоендръ* и *Графъ*, които се занимаватъ съ възпитанието на аномалнитѣ деца, и *Одемаръ* и *Лафенделъ*, които сж посветили цѣлия си животъ на детскитѣ градини (забавачници).

Новитѣ педагогически идеи, които институтътъ „Жанъ Жакъ Русо“ прѣска, проникватъ срѣдъ будното швейцарско учителство и предизвикватъ оживѣни разисквания. Едни отъ тѣхъ сж вече приложени успѣшно въ частни и обществени училища, други сега се изпитватъ и прилагатъ на практика.

Усилията на педагозите и учителството да обноватъ народното училище намиратъ силна подкрепа срѣдъ съзнателната и напредничава швейцарска демокрация. Тя високо цени своитѣ училища и не щади общественитѣ срѣдства за тѣхъ. Въ Швейцария се смѣта за престѣпление да се правятъ економии за смѣтка на народопросвѣтното дѣло.

Колко много швейцарецътъ обича и уважава своитѣ деца, показва великолепната уредба на неговитѣ училища. Грамадни срѣдства сж изразходвани, за да се създадатъ потребнитѣ условия за плодoносна учебно-възпитателна работа въ тѣхъ. Училищнитѣ сгради и въ градоветъ и въ селата сж масивни, просторни, хигиенични и красиви. Много отъ градскитѣ училищни здѣния сж сѣщински дворци. Тѣ сж голѣми, на нѣколко етажa, съ хубава въшность и съ всички модерни удобства. Почти всички иматъ по две крила: едно за момичета и друго за момчета. Въ нѣкои се помѣщаватъ и забавачници, отдѣления за аномални или закъснѣли въ развитието си деца. Входоветъ и коридоритѣ сж широки и свѣтли. Учебнитѣ стаи не сж много голѣми, понеже въ всѣко отдѣление (класъ) се приематъ само по 25—30 деца. Въ партера има обикновено по нѣколко салона: за гимнастика съ всички потребни уреди, за кинематографъ, за сказки, за училищенъ музей, за ръчна работа, за рисуване, за почивка. Върху стенигъ на последния сж нарисувани *сцени изъ на-*

родната история или изъ народнитъ приказки. Подоветъ на всички стаи сж послани *линолеумъ*, който лесно се чисти отъ прахъ. По прозорцитъ въ коридоритъ и учебнитъ стаи се отглеждатъ цвѣтя. Почти всички по-големъ училищни здания сж снабдени съ инсталации за парно отопление. Въ сутерена се намира баня съ душеве, комфортно уредена съ всички модерни приспособления и удобства. Една съседна стая съ пейки и закачалки за дрехи служи за събличане. Стенитъ на банята, както и ония на коридоритъ, сж покрити съ глансирани фаянсови плочки.

Дворътъ е циментиранъ или асфалтиранъ. Той свѣти отъ чистота. Отъ дветъ страни на главния входъ на двора ограда е построенъ широкъ *навесъ*, подъ който децата играятъ въ лошо време.

Духътъ, който цари въ швейцарското основно училище, отговаря напълно на неговата блѣскава външность. То се стреми да отговори не само на исканията, които животътъ му поставя, но и да задоволи потребитъ на детската душа. На свободната творческа дейность е даденъ широкъ просторъ и въ обучението и въ възпитанието. Принудателниятъ трудъ, налаганъ на ученика въ старото училище, е замѣстенъ съ спонтанната детска дейность, — съ работа, която ученикътъ извършва съ удоволствие, защото само чрезъ такава работа могатъ да се развиватъ всички детски способности и да се формиратъ характери.

Учителитъ свободно могатъ да избиратъ учебнитъ методи. Въ едни забавници, напр., се прилага метода на *Фрьобела*, въ други — оня на г-жа *д-ръ Монтесори*, въ трети — на *д-ръ Декроли*, а въ четвърти — методъ, комбиниранъ отъ първитъ три метода.

Въ основнитъ училища се прилага *активния методъ*. Учителитъ си служатъ съ най-разнообразни похвати и срѣдства, за да събудятъ и развиятъ всички детски сили и заложби. Ученицитъ се потикватъ сами да намиратъ, откриватъ и преработватъ знанията. Обучението по много предмети, особено презъ есента и пролѣтътъ, се води на открито.

Всѣко отдѣление и класъ има своя библиотека, съставена отъ грижливо избрани детски книги, малки енциклопедически речници и ръководства. Тѣ се използватъ за нуждитъ на обучението. Когато ученицитъ се интересуватъ отъ нѣкой въпросъ, тѣ взиматъ речницитъ отъ класната библиотека, намиратъ потребнитъ сведения въ тѣхъ и ги вписватъ въ тетрадкитъ си. Напр., следъ излетъ на полето децата донасятъ различни полски цвѣтя, чиито имена не знаятъ; учителътъ не имъ ги съобщава, а ги упътва да отворятъ речницитъ. Знанията, които почерпватъ отъ тамъ, допълватъ и поясняватъ знанията, добити отъ наблюденията при излета. Често бележкитъ въ тетрадкитъ се илюстриратъ

съ чертежи и рисунки. Така се постъпва и когато се разглеждат въпроси изъ областта на други учебни предмети. Учениците искат да се запознаят съ историята на различните возила: лодка, платноходъ, параходъ, кола, велосипедъ, автомобилъ, аеропланъ и др. Тѣ прочитатъ най-напредъ, какво е писано за тѣхъ въ речниците, следъ това разглеждатъ устройството на различните возила по малки модели и картини въ училищния музей.

Събраните бележки се четатъ въ класъ, поясняватъ се и се систематизиратъ. Тѣ се използватъ и за съчинения.

Въ швейцарските училища се учи „конкретна“ граматика. Обучението по тоя предметъ, смѣтанъ обикновено за „сухъ“, „отвлѣченъ“ и недостъпенъ за детското разбиране, тамъ е интересно и привлѣкателно, както и обучението по другите предмети. И съ колко прости похвати се постига това! За да разбератъ, напр., що е „существително“ и що е „глаголъ“, учениците се напътватъ да напишатъ имената на предметите, наблюдавани, и на действията, извършени при нѣкой излетъ. Наученото по граматика веднага се използва за правописни и стилни упражнения.

Въ нѣкои частни нови училища, като „L'école internationale“ и „La maison des petits“ въ Женева, се стремятъ да индивидуализиратъ обучението. Въ „L'école internationale“ се прилага американския активенъ методъ, известенъ подъ името „методъ Винетка“ (Winnetka). Тоя методъ дава възможност на всѣки ученикъ да се учи, да се развива и да напредва споредъ силите и дарбите си. Срѣдноспособните ученици не се насилватъ да вървятъ заедно съ по-даровитѣ си другари; силните ученици не се задържатъ да вървятъ заедно съ ония, които се развиватъ по-бавно. Всѣки ученикъ самъ трѣбва да изучава учебния материалъ. По естествознание, напр., той трѣбва самъ да наблюдава, да описва, да обяснява и да класира фактите; по смѣтане—да мѣри, да пресмѣта и да открива начините за пресмѣтане. Детето трѣбва да се научи да си съставя само свои сбирки (да колекционира), свои бележници, свой музей и своя библиотека. Рисунките, картините, изрѣзките отъ илюстрираните вестници, прочитаните книги и другите събрани материали улесняватъ ученика да систематизира знанията си и да ги изразява по-правилно. Така той си създава самъ методъ за работа. Знанията, придобити чрезъ собствени усилия и трудъ, сж ясни, живи и трайни: тѣ сж източникъ за творчество.

Споредъ метода Винетка, ученикътъ може при един учебни предмети да върви по-бързо и при други по-бавно. Въ началото на учебната година на всѣки ученикъ се посочва точно, какъвъ материалъ трѣбва да изучи презъ годината по всѣки учебенъ предметъ. Всѣки месецъ той държи изпитъ, за да се види, какво е научилъ. Ако е усвоилъ

минатия материалъ, минава къмъ другъ цикълъ знания; ако не е успѣлъ да стори това, повтаря само неувоеното. Ученицитѣ никога не оставатъ да повтарятъ отдѣленията и класовѣтъ. Ако презъ една учебна година нѣкои деца не сполучатъ да усвоятъ учебния материалъ напълно, на следната година повтарятъ само неувоенитѣ части отъ него, а не цѣлия материалъ.

Международно бюро за възпитание е открито отъ 1 априлъ т. г. въ *Женева* съ съдействието на института „*Жанъ Жакъ Русо*“ и съ моралната подкрепа на швейцарското дружество за Общество на народитѣ. Управителниятъ му комитетъ е съставенъ така: директоръ *П. Бове*, професоръ въ *Женевския университетъ*, помощници директори: *Елисавета Ротенъ*, д-ръ по философия, и *Адолфъ Ферисеръ*, основателъ на Международното бюро за новитѣ училища, главенъ секретаръ *Мария Бютъ*, секретаръ *Жанъ-Луисъ Кларедъ*.

Бюрото си поставя за цель:

- а) да поддържа връзки съ педагозитѣ отъ всички държави и да съдействува за общия напредѣкъ на възпитанието;
- б) да централизира всички сведения относно общественото и частното възпитание, педагогическата психология и професионалната ориентировка на младежта;
- в) да урежда екскурзии съ научна цель за учители и професори.

Педагогическото движение въ Чехословашко. Развитието на чехската педагогика върви паралелно съ националното възраждане, което започва отъ XVIII вѣкъ.

Ж. В. Свобода (1800—1844 г.) въ своята книга „*Scolka*“, още преди Фрьобелъ, излага и обосновава метода за обучението въ детскитѣ училища. Революцията въ 1848 год., която за мигъ окриля надеждитѣ на чехитѣ за свобода, дава новъ тласкъ на педагогическата мисль.

К. С. Амерлинъ основава първото висше народно училище и изработва подробенъ проектъ за устройството на първоначалнитѣ училища (1848). Но реакцията, последвала следъ революцията, потъпква патриотичния устремъ на чехския народъ.

Педагогическата теория и практика презъ това време се развива подъ германско влияние, главно подъ онова на Хербарта. Като виденъ педагогъ—хербартианецъ се издига *Г. А. Линднеръ* (1828—1887). Наскоро, обаче, *Масарикъ* съ трудовѣтъ си нанася чувствителенъ ударъ на хербартианството. Хербартовата педагогика бива пренебрегната въ университетитѣ и педагогическитѣ училища. Заработва се да се създаде родна педагогика. [Педагогическата мисль се връ-

ща къмъ забравенитѣ идеи на великия чехословашки синъ — *Амосъ Коменски*. Тѣ се разработватъ и популяризиратъ срѣдъ учителството. Начело на новото движение заставатъ професоритѣ: *Дрѣтина* (1861—1925 г.), *Хостински* (1847—1910 г.) и *Када* (1865—1918 г.).

Днесъ чехословашката педагогика има двама видни преставители: *Каднеръ* и *Хлуиъ*. Първиятъ е привърженикъ на традиционната класическа педагогика (Коменски, Русо, Песталоци); вториятъ е представител на експерименталната педагогика.

Днешната чехословашка педагогика иска за детето пълна свобода. Педагогътъ *Улехла*, напр., поддържа, че трѣбва да се премахнатъ учебнитѣ програми, седмичнитѣ разпредѣления на часоветѣ и учебниците отъ всички училища, дето се учатъ 6—8-годишни деца. Тамъ е достатъчно, да се развиватъ сѣтивата, ржцетѣ, ума и благороднитѣ чувства на ученицитѣ. Обучението трѣбва да се съобразява само съ детскитѣ интереси. *Бакуле* и *Хавранекъ* постигнали много добри резултати въ това направление.

Активниятъ методъ има много привържници между учителството и се прилага съ голѣмъ успѣхъ въ много училища.

Презъ последнитѣ години чехословашкото учителство води оживени разисквания и въ печатъ, и въ конференции, и въ конгреси относно реформитѣ, които трѣбва да се прокаратъ въ общообразователнитѣ училища. Голѣми спорове повдигналъ въпроса за значението и метода на ржчната работа. Очертали се две мнения: споредъ едното, ржчната работа трѣбва да се изучава като учебенъ предметъ; споредъ другото, тя трѣбва да се използва при обучението по всички учебни предмети само като дидактически принципъ. Надделѣло първото мнѣние.

Другъ споръ възникналъ по въпроса за метода на моралното възпитание: трѣбва ли да се преподава *нравоучение*, или моралътъ трѣбва да прониква въ цѣлия училищенъ животъ и да се застъпва като принципъ при обучението по всички учебни предмети? И по тоя въпросъ надделѣло първото мнение.

Чехословашкото учителство усилено работи да създаде тѣсни врѣзки между училището и семейството. Съществуватъ нѣколко списания, които преследватъ тая задача. Въ това направление до сега сж постигнати завидни резултати.

Чехскиятъ учителъ работи не само въ училището, но и вънъ отъ него. Той е примѣренъ общественъ деецъ—народникъ. Неговата извънучилищна народопросвѣтна дейность може да ни служи като образецъ за подражание. Училищ-

ната власт, както и другитѣ власти, го насърчаватъ и подпомагатъ въ тая дейность. Подпомага го и цѣлата интелигенция. Съ законъ отъ 1909 г. сж уредени популярни курсове за гражданско възпитание и съ другъ законъ отъ сжщата година сж основани народни библиотеки (читалища), за издръжката на които се налага специаленъ данѣкъ.

Учебното дѣло въ Полша. Основното училище има 7 отдѣления. Учението въ него е задължително за всички деца на възраст отъ 7 до 14 години. Учителитѣ се подготвятъ въ *нетокласни* педагогически училища, въ които се постъпва отъ основното училище.

Сега сжществуватъ около 25,000 основни училища, отъ които 22,000 сж *полски*, а останалитѣ—малоруски и нѣмски.

Гимназията е осмокласна. Долниятъ курсъ, който съответствува на нашата прогимназия, е съ 3 класа; горниятъ—съ 5. Програмата на долниятъ гимназиаленъ курсъ се различава отъ програмата на горниятъ курсъ на основното училище (V, VI и VII отд.) Последниятъ подготвя ученицитѣ за практическа работа въ живота и за следване въ професионални училища. Въ долниятъ курсъ на гимназията се приематъ ученици, свършили долниятъ курсъ на основното училище (IV отдѣление).

Горниятъ гимназиаленъ курсъ има три отдѣла: 1) *наученъ* (реаленъ), 2) *хуманитаренъ* (съ латински) и 3) *класически* (съ латински и грѣцки).

Професионалнитѣ училища до войната били малобройни и зле уредени. Сега сж открити много такива училища. Върху уредбата имъ е обърнато голѣмо внимание.

Висшето образование се получава въ 11 държавни университета и академии и нѣколко частни висши училища.

Заслужава да се отбележи, че въ Полша се поддържа тѣсна връзка между училището и семейството. Сжществуватъ нѣколко голѣми родителско-учителски дружества, които работятъ съ голѣмъ успѣхъ.